

Institutionen för Individ och Samhälle
Socialpedagogiska programmet
SOP 10, Lärcenter

Den tysta delaktigheten

- En studie om den äldre personens upplevelse av delaktighet och meningsfullhet i vardagen

The silent participation

- A study of elderly persons' experience of participation and meaningfulness in their every-day life

Författare: Ulrika Brorsson & Ann-Charlotte Blomqvist Tuvevsson

Kandidatuppsats

Examensarbete i Socialt arbete, 15 hp

Handledare: Lars A Svensson

Examinator: Maria Klamas

Vårterminen 2013

Sammanfattning

Titel:	Den tysta delaktigheten – En studie om den äldres upplevelse av delaktighet och meningsfullhet i vardagen
Författare:	Ulrika Brorsson & Ann-Charlotte Blomqvist Tuvevsson
Nivå/arbetets art:	Kandidat/examensarbete, 15 hp
Ämne:	Socialt arbete
Program:	Socialpedagogiska programmet, 180 hp, Högskolan Väst
Termin:	Vårterminen 2013
Handledare:	Lars A Svensson

Syftet med studien är att beskriva och analysera hur personer som har äldreomsorg upplever sina möjligheter att kunna påverka innehållet i vardagen. I syftet ligger också att kunna belysa den äldre personens upplevelse av vardagen med utgångspunkt i delaktighet och meningsfullhet. I studien söker vi svar på följande frågeställningar: Hur upplever äldre personer sin vardag? Hur upplever äldre personer sina möjligheter att göra val som rör vardagen? Hur kan äldre personer vara delaktiga i sin vardag? Hur kommer meningsfullhet till uttryck i vardagen för äldre?

Studien har en kvalitativ ansats och studiens data är inhämtad genom nio intervjuer med äldre som har äldreomsorg. Respondenterna är äldre personer över 65 år som har äldreomsorg inom hemtjänst och särskilt boende.

Resultatet av studien visar att den äldre personen upplever sin vardag utifrån insikten om sina fysiska förutsättningar och begränsningar. Resultatet visar också att den äldre personen upplever delaktighet och kan påverka sin vardag utifrån anpassning till livets begränsningar och samtidigt förmedlas en brist på delaktighet i en omedveten anpassning till äldreomsorgens rutiner. Vidare framkommer att den äldre personen uttrycker en sorg och ensamhet på grund av ålderdom, funktionsnedsättningar och avsaknad av någon eller något.

I resultatet framkommer även en djupare, existentiell form av delaktighet - den tysta delaktigheten. Denna består av två perspektiv, den nöjda tysta delaktigheten som innebär att den äldre är delaktig i tanken på ett positivt sätt och den kvävda delaktigheten där den äldre ser och betraktar hur den egentligen skulle vilja ha det, men uttrycker inte detta utan låter det stanna inombords. Resultatet visar också att meningsfullhet eller avsaknad av densamma är beroende av om den äldre personen har insikt i sin upplevda livssituation och på dess förmåga att påverka/hantera innehållet i vardagen.

Nyckelord: Äldre personer, äldreomsorg, vardag, resurser, delaktighet, meningsfullhet

Abstract

Title: The silent participation
- A study of elderly persons' experience of participation and meaningfulness in their every-day life.

Author: Ulrika Brorsson & Ann-Charlotte Blomqvist Tuvevsson

Level: Bachelor's Thesis, 15 Higher Education Credits

Subject: Social Work

Program: Program in Social pedagogy, 180 Higher Education Credits
University West

Semester: Spring semester 2013

Supervisor: Lars A Svensson

The purpose of the study is to describe and analyse how persons within the elderly care experience their every-day life with respect to their opportunities to affect the content. A part of the purpose is also to illuminate this issue from the perspectives of participation and meaningfulness. The authors are answering the following questions in the study: How do elderly people experience their every-day life? How do elderly people experience their ability to make every-day decisions? How can elderly people participate in the every-day life? How is meaningfulness expressed in the every-day life of elderly people?

This study has a qualitative approach and the data in the study was collected through nine interviews with elderly people within the elderly care. The respondents are persons over 65 years of age who benefits from elderly care such as home care service and special home.

The result of the study shows that the elderly persons experience their every-day life based on their knowledge of their physical abilities and limitations. The result also shows that elderly persons experience participation and ability to affect their every-day life based on their physical limitations. Simultaneously, participation is also present in an unknown process of adoption to the routines of elderly care. In addition, another aspect of the conclusion is that the elderly person expresses sadness and loneliness due to old age, disability and lack of someone or something.

A part of the result is also a deeper, existential form of participation – the silent participation. This comes in two perspectives, the satisfied silent participation that means that the elderly person participates in his or her mind in a positive way, and the suppressed participation when the elderly sees and observes how he or she really would like to have it, without expressing it. The result also shows that meaningfulness, or lack of meaningfulness, is depended on whether the elderly person has insight in their perceived life situation and their ability to manage and affect the content of their every-day life.

Keywords: Elderly persons, elderly care, every-day life, resource, participation, meaningfulness

Förord

Vi vill genom att skriva några rader tacka personer som har varit oss behjälpliga i denna kandidatuppsats och som funnits med oss i både tanke och handling. Dessa personer är framförallt respondenterna som genom sina upplevelser av vardagen förmedlat en rik kunskap till oss, vår handledare Lars A Svensson som på ett mycket bra sätt handlett och delat med sig av sin kunskap under hela studieprocessen, Marie-Louise och May på Höskolecentrum i Vimmerby för ett fantastiskt bemötande och hjälp med tekniken samt våra parhästar Fanny och Maria för trevliga reflekterande avbrott i studierna.

Sist men absolut inte minst vill vi också tacka varandra för gott samarbete och många lärrika diskussioner.

Vimmerby 2013

Ulrika Brorsson & Ann-Charlotte Blomqvist Tuve

"Ibland är det som om livet plockade ut en av sina dagar och sa:

'Dig ska jag ge allt!

Du ska bli en av de där rosenröda dagarna som skimrar i minnet när alla andra är glömda.'"

Astrid Lindgren

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
Abstract	3
Förord	4
1. Inledning.....	7
1:1 Förförståelse	8
1:2 Syfte och frågeställning.....	9
1:3 Avgränsning	9
2. Bakgrund	10
2:1 Äldreomsorg	10
2:2 Vardagen.....	10
2:3 Åldrande befolkning	11
2:4 Nationell värdegrund	11
2:5 Lokal kommunal värdegrund	12
2:6 Summering	14
3. Tidigare forskning	15
3:1 Äldres delaktighet i vardagen	15
3:2 Den hälsofrämjande meningsfullheten	16
3:3 Summering	17
4. Teori	18
4:1 Det salutogena perspektivet.....	18
4:1:1 Meningsfullhet.....	19
4:2 Delaktighet	20
4:3 Meningsfullhet och delaktighet	21
4:4 Summering	22
4:5 Studiens litteratursökning	22
5. Metod	24
5:1 Vetenskapsteoretisk ansats	24
5:2 Intervju som kvalitativ metod.....	24
5:3 Urval och åtkomst av respondenter	25
5:4 Tillvägagångssätt	26
5:4:1 Intervjuguide och intervjutillfällena	26
5:4:2 Respondenterna.....	26

5:4:3 Empirisk datainsamling och analysmetod	27
5:5 Studiens kvalitet	28
5:6 Forskningsetik	29
5:6:1 Forskarrollen	31
5:7 Metoddiskussion.....	31
6. Resultat och analys.....	33
6:1 Delaktighetens dimensioner	34
6:1:1 Livsanpassning	34
6:1:2 Verksamhetsanpassning.....	35
6:1:3 Självbestämmandets delaktighet.....	36
6:2 Meningsfullhetens nyanser	37
6:2:1 Ensamhetens trygghet eller trygghetens ensamhet?	37
6:2:2 Insiktens betydelse.....	39
6:3 Den tysta delaktigheten	40
6:3:1 Den nöjda tysta delaktigheten.....	40
6:3:2 Den kvävda delaktigheten.....	41
7. Slutdiskussion.....	43
7:5 Betydelsen för det socialpedagogiska arbetet.....	45
7:6 Slutord och förslag till framtida forskning	45
8. Referenslista	47
Bilaga 1	50
Bilaga 2	51
Bilaga 3	52

1. Inledning

Denna studie handlar om att få ta del av hur äldre personer i äldreomsorgen upplever sina möjligheter att kunna påverka innehållet i vardagen samt har vi valt att belysa den äldre personens upplevelse av meningsfullhet och delaktighet i vardagen. Vi anser att det är en viktig del i det sociala arbetet och för den samhälliga välfärdens mål att ge en god äldreomsorg och skapa ett värdigt liv och välbefinnande för den äldre personen. Personer som har äldreomsorg omfattas av en värdegrund som numera finns inskriven i socialtjänstlagen (2001:453). Denna värdegrund är för äldreomsorgen en lagstadgad garanti och innebär att den äldre personen ska uppleva välbefinnande och ett värdigt liv. Begrepp som delaktighet och meningsfullhet är värdegrundsbegrepp (SOU, 2008:51) där innehållet kan se olika ut för olika människor. Det kan också betyda olika saker inom en organisation. På verksamhets- och organisationsnivå framhålls dessa begrepp utifrån denna värdegrund som är beslutad av politiken för brukare av välfärden och som också appliceras i det verksamhetsnära arbetet i vilken den äldre personen ingår. Det räcker inte att begrepp finns skrivna i lagtext, de måste också hållas levande i det faktiska sociala arbetet (Bülow, Persson Thunqvist & Sandén, 2012).

I det socialpedagogiska arbetet med äldre är det av stor vikt att belysa problemställningar ur den äldres perspektiv för att kunna hantera och följa utvecklingen av personer som har äldreomsorg och deras föränderliga livssituation och trender. Detta är ett måste för att uppnå resultat i form av kvalitetssäkring i ett samhälligt perspektiv. Sveriges befolkning ökar i antal och enligt en befolkningsprognos kommer Sverige att ha en äldre befolkning som lever längre vilket ganska troligt kommer att påverka det sociala arbetet (Öberg, 2005). Vi känner att det är relevant att synliggöra den äldres upplevelse av vardagen för att på detta sätt kunna få kunskap om hur delaktighet och meningsfullhet upplevs för att möta upp även framtida behov på bästa sätt. Vi kan inte tala om vad som är bra gällande den äldres verklighet, insatser och vardag om vi inte samtidigt har en dialog med hur den äldre själv upplever den. Vi vill framhålla delaktighet och det salutogena perspektivet som står för att stärka, synliggöra och tillvarata den äldres resurser, åsikter och erfarenheter då det gäller deras verklighet och livssituation. Genom detta skapas ett behov av för framtiden viktig socialpedagogisk helhetssyn för att möta de äldre och skapa möjligheter för dessa att vara delaktiga och uppleva meningsfullhet.

Utifrån detta resonemang har vi ställt oss frågor som, hur upplever den äldre personen sin vardag? Vet den äldre personen om att han/hon ingår i en lagstadgad värdegrund? Finns valmöjlighet och delaktighet eller enbart färdiga alternativ att välja på? Är den äldre personens val och beslut statiska eller föränderliga? Med detta menar vi att äldre personer som har äldreomsorg är en samhällsgrupp som behöver synliggöras ytterligare på individnivå i socialt arbete både idag och med fokus på framtiden.

1:1 Förförståelse

Vi som har författat denna uppsats har tillsammans flera års erfarenhet av vård och omsorgsarbete samt att vi under senare tid har arbetat på tjänstemannanivå som biståndshandläggare och enhetschef inom den kommunala sektorn. Detta har gjort att vi har ett delat intresse för personer som har äldreomsorg. Under vår arbetslivserfarenhet inom äldreomsorgen har vi mött begreppen delaktighet och meningsfullhet. Dessa begrepp upplever vi utifrån vår erfarenhet att de framstår som innehållsvarierande i olika kontexter och på olika nivåer inom äldreomsorgen. Vår förförståelse och hur delaktighet och meningsfullhet upplevs i vardagen av personer som har äldreomsorg har gjort att vi i denna studie väljer att belysa den äldre personens upplevelse. Det är enbart de själva som kan berätta om sin erfarenhet av sin vardagsvärld och denna kunskap anser vi är av vikt för det socialpedagogiska arbetet. Vi är medvetna om denna förkunskap som utgör vår förförståelse och vi har förhållit oss så objektivt som möjligt utifrån detta för att kunna vara öppna för ny kunskap (Thurén, 2007).

Vi diskuterade vårt uppsatsämne med Socialförvaltningen i en mindre kommun¹ där vi presenterade att vi hade för avsikt att skriva vår kandidatuppsats om personer som har äldreomsorg utifrån deras upplevelse av delaktighet och meningsfullhet. Detta ämne visade sig vara något som de intresserade sig för på förvaltningsnivå vilket gjorde att vi har utfört studien i denna kommun. I deras intresse ligger att senare ta del av resultatet av studien vilket har gjort att de har varit oss behjälpliga med vissa delar av studien.

¹ Vi har valt att inte namnge kommunen i löpande text då detta inte är relevant för studien.

1:2 Syfte och frågeställning

Studiens syfte är att beskriva och analysera hur personer som har äldreomsorg upplever sina möjligheter att kunna påverka innehållet i vardagen. I syftet ligger också att kunna belysa den äldre personens upplevelse av vardagen med utgångspunkt i delaktighet och meningsfullhet.

Frågeställningar:

- Hur upplever äldre personer sin vardag?
- Hur upplever äldre personer sina möjligheter att göra val som rör vardagen?
- Hur kan äldre personer vara delaktiga i sin vardag?
- Hur kommer meningsfullhet i uttryck i vardagen för äldre?

1:3 Avgränsning

Studien fokuserar på den äldre personens upplevelse av vardagen utifrån delaktighet och meningsfullhet. I detta läggs fokus inte enbart på innehållet i den dagliga äldreomsorgens insatser utan detta betraktas som en del av den äldres vardag. Vi avser med vardag att det är den äldre personens vardagsliv. Studien utgår från den äldre personens perspektiv vilket är den som själv bäst kan förmedla sin vardag. Vi har i studien valt att använda oss av formuleringen *den äldre personen* istället för äldre personer eller brukare. Detta för att vi anser att varje äldre person ska ses som en unik individ och inte bara som en brukare av välfärden.

2. Bakgrund

I detta avsnitt följer en bakgrundspresentation kring det område vi avser studera. Fokus ligger på att få ta del av hur den äldre personen som har äldreomsorg upplever sin vardag utifrån meningsfullhet och delaktighet. Att arbeta med äldre personer är ett socialt arbete som ständigt är föränderligt utifrån olika faktorer en av dessa är hur den åldrande befolkningen kommer att öka och vilka krav som samhället kommer att ställas inför för att kunna möta upp äldreomsorgen med god kvalitet och omsorg utifrån värdegrunden i Socialtjänstlagen 5:4 (SFS 2001:453). Detta avsnitt innehåller rubrikerna äldreomsorg, vardagen, åldrande befolkning, nationell- och lokal värdegrund.

2:1 Äldreomsorg

Äldre personer eller människor som har en funktionsnedsättning kan behöva hjälp för att klara sin vardag. Med äldreomsorg menas att det är en medborglig rättighet att ansöka om att få denna hjälp utifrån individuella behov. Dessa behov är när den äldre personen inte längre själv kan tillgodose sina behov enligt Socialtjänstlagen 4:1 (2001:453). Äldreomsorg är en del i välfärden där den äldre personen kan få möjlighet till insatser. Insatserna ska utformas så att den äldre personen kan vara delaktig, ha inflytande och kunna påverka äldreomsorgens innehåll i vardagen. Hemtjänst, ordinärt boende är ett samlat begrepp för olika former av omsorg, stöd, service och trygghet som ges i den egna bostaden. I ett särskilt boende finns omsorgspersonal som ger service, omvårdnad, trygghet och tillsyn dygnet runt. Det är individuella behov som avgör vilka insatser som är aktuella och hur hjälpen utformas. Insatser inom äldreomsorgen kan vara att få stöd eller hjälp med de allra vardagligaste sysslorna så som tvätt, städ, eller insatser som är mer av social eller omvårdande karaktär så som stöd eller hjälp i samband med påklädning, dusch (Westlund & Sjöberg, 2005).

2:2 Vardagen

Vardagen är en viktig del av vårt liv och välbefinnande, den äldre personen ska ges möjlighet att fortsätta att leva ett aktivt liv och ha inflytande över sin vardag. Vardagsliv kan ses som en dag fylld med olika aktiviteter, aktiviteterna är oftast rutinbaserade vilket gör att innehållet i vardagslivet oftast inte är något som vi reflekterar över, detta är för oss välbekant och självklart (Eliasson-Lappalainen & Szebehely, 2008). Varje dag skapas vardagslivet som är en upplevd och tolkad verklighet genom människors hantering av sina livsbetingelser och i relation till andra (Gunnarsson, 2011).

2:3 Åldrande befolkning

Genom samhälliga debatter/media rapporteras utifrån prognoser att Sveriges befolkning blir allt äldre, det talas om ett åldrande Sverige. Vi uppfattar att äldre upplevs vara mer medvetna idag vilket leder till att de ställer högre krav på samhället då de är mer aktiva gällande sitt liv, sina rättigheter och förutsättningar. Socialpolitiken och intresset rent politiskt för äldreomsorgen är stort vilket professor emerita Eva Jeppsson Grassman lyfter i samband med hur hon ser på den äldres omsorg som kan bli en utmaning för den framtida äldreomsorgen (Helsingborgs Dagblad, 2013; SCB, 2012a). Av de barn som föds idag i industriländerna inklusive Sverige kommer varannan att passera 100-årsstrecket enligt en prognos. Denna utveckling gällande åldersprognosen är satt fram till år 2060 och enligt den kommer vi att se den största ökningen av antal hos de som är 80 år och äldre, vilket blir en fördubbling jämfört med hur det ser ut idag. Förändringen kommer att bli märkbar redan efter 2020 (SCB, 2012a).

I slutet av 2012 hade den kommun där vi gjort vår studie ca 13 500 invånare varav 26,1% var 65 år och äldre vilket innebär ca 3 500 personer (SCB, 2012b; 2012c). Den statistik som fortfarande är giltig i skrivande stund är från 2011 (Socialstyrelsen, 2012) och där framgår att ca 600 personer omfattas av äldreomsorg i den kommunen. De personer som har äldreomsorg har hjälp- och stödinsatser utifrån individuell behovsbedömning enligt socialtjänstlagen 4:1 och omfattas därmed av den nationella värdegrunden (2001:453).

2:4 Nationell värdegrund

I maj 2008 överlämnades en statlig offentlig utredning ”*Värdigt liv i äldreomsorgen*” (SOU, 2008:51) till Regeringen. Värdegrundsutredningen har i detta dokument föreslagit att den nationella värdegrunden för äldreomsorgen ska innehålla två grundläggande begrepp, välbefinnande och värdigt liv. Utredningen beskriver att till ett *värdigt liv* tillhör bland annat bibehållen integritet, självbestämmande och individanpassning där den äldre ska ha delaktighet i sina insatser och beslut. *Välbefinnande* står för att den äldre ska känna meningsfullhet och trygghet i vardagen. Denna känsla som poängteras av utredningen är en subjektiv upplevelse. På detta sätt ska tillämpningen av den nationella värdegrunden skapa förutsättningar för en kvalitetsförbättring av äldreomsorgen. Värdegrunden belyser en gemensam människosyn, ett förhållningssätt och värderingar som äldreomsorgens verksamheter ska vila på och utgå från med fokus på värnandet om att den äldre får behålla sin personlighet och identitet. Utredningen beskriver att *identitet* står för en medvetenhet om det egna jaget, med andra ord att den äldre trots förändringar och påfrestningar i livet ska få

bestämma över sina egna handlingar och tankar. I detta ska den äldre tillåtas vara delaktig i insatser och beslut samt ha inflytande och kunna påverka äldreomsorgens innehåll i vardagen. Utredningen lämnar ett förslag på hur värdegrunden ska implementeras genom ett statligt stimulansbidrag i syfte att användas till ledarskaputveckling på alla nivåer inom kommunal och privat organisation. Utifrån detta ska kommunerna ta fram en egen lokal värdegrund som ska verka på alla organisatoriska nivåer. I denna lokala värdegrund ska det bland annat framgå hur den nationella värdegrunden används, att den äldre individen med beviljade biståndsinsatser inom dess ramar ska kunna göra egna val. Det framgår även att de mål som ska uppnås med insatsen ska formas tillsammans med den äldre och dokumenteras i en genomförandeplan. Utredningens förslag till ändring och tillägg i socialtjänstlagen 5:4 lyder:

Äldre människor ska, så långt det är möjligt, kunna leva utifrån sin identitet och personlighet. Verksamheten ska inriktas på att den äldre får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (värdegrund).

Till ett värdigt liv hör

- integritet såsom rätt till ett privatliv och kroppslig integritet,*
- möjlighet att upprätthålla sitt självbestämmande,*
- individanpassning och delaktighet i beslut och insatser,*
- insatser av god kvalitet, samt*
- att den äldre och dennes närstående ges ett gott bemötande.*

Till välbefinnande hör att den äldre känner trygghet och meningsfullhet.

(SOU 2008:51. s. 226)

Den 21 januari 2010 överlämnade regeringen utifrån värdegrundsutredningens lagförslag en lagrådsremiss för behandling. I propositionen (2009/10:116) framgår att lagrådsremissens svar inte innehöll någon anmärkning på föreslagen lagtext och i februari 2010 överlämnade regeringen propositionen till riksdagen. I propositionen föreslås att lagen ska träda i kraft 1 januari 2011. Vilket också skedde på följande sätt:

”Den 1 januari 2011 trädde två nya bestämmelser i socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, i kraft. I 5 kap. 4 § SoL införs en bestämmelse om en nationell värdegrund för äldreomsorgen och i 5 kap. 5 § SoL införs en bestämmelse som tydliggör den äldre personens ökade möjligheter till inflytande vid genomförandet av insatserna.”

(Socialstyrelsen, 2011a. s.1).

2:5 Lokal kommunal värdegrund

I den studerade kommunen påbörjades en implementering av den nationella värdegrunden 2011 utifrån införandet av en nationell värdegrund för äldreomsorgen i Socialtjänstlagen 5:4 (2001:453). Denna kommun har arbetat fram ett dokument, *Värdegrund Vård- och omsorg*

(2013) som är en lokal värdegrund där det i bakgrunden framgår att kommunens värdegrundslänkande arbete påbörjades redan 2006. I samband med detta startades flera utvecklingsprojekt inom vård och omsorg, vilka har fortlöpt och har varit föränderliga utifrån Socialstyrelsens och omvärldens förändringar och krav. Målet med projektgrupperna har varit att nå ut i hela verksamheten med att arbeta utifrån ett salutogent (jfr Antonovsky, 2005) förhållningssätt och att skapa en Känsla Av SAMmanhang (KASAM), det vill säga begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet för brukare av äldreomsorgen. Anledningen till att ett salutogent förhållningssätt etablerades var utifrån ett behov av att komplettera det redan befintliga rehabiliterande förhållningssättet vars syfte är att tillvarata det friska och stärka möjligheter till ett självständigt liv. Denna kommun menar i det lokala värdegrundsdokumentet att

”Projekt KASAM är ingen sakfråga utan det är en känsla som ska infinna sig över tid”
(Värdegrund Vård- och omsorg, 2013. s. 7).

Det salutogena perspektivet innebär att brukaren ska uppnå självständighet, upplevelse av hälsa och oberoende genom att omsorgsstödet individuellt anpassas. Utifrån Socialstyrelsens skrift (2011b) om hur kommuner utformar en värdighetsgaranti har KASAM-gruppen i kommunen arbetat fram en värdegrund som ska implementeras² i äldreomsorgen. Denna värdegrund lyder:

”Vi möts i känslan av värdighet

Möts- är förenat med självbestämmande och delaktighet.

Känslan- är förenat med Kasam, känslan av sammanhang, meningsfullhet, begriplighet och hanterbarhet.

Värdighet- är förenat med välbefinnande och värdefull.”

(Värdegrund Vård- och omsorg, 2013. s.10)

Denna värdegrund tydliggör även ett ställningstagande som vänder sig till alla nivåer inom organisationen om att ständigt reflektera över invanda mönster och rutiner för att undvika

² Vedung (2009) beskriver implementering i form av en process från att inflödet av till exempel ett politiskt taget beslut så som i det här fallet värdegrunden som ska omvandlas i praktiken för att i ett senare skede kunna utvärderas i dess resultatutfall. Utfallet av hur ett beslut blir implementerat är beroende av flera faktorer där utfallets effekter blir synbara, med detta menas att effekterna är orsakade av interventionen, dess förvaltning och slutprestationen. Detta blir tydligt huruvida slutmottagarna, som i detta fall är personalen i äldreomsorgen agerar i praktiken.

generaliseringar då vård och omsorg ska vara individanpassad och att äldre inte är en homogengrupp.

2:6 Summering

I detta avsnitt lyfter vi betydelsen av äldreomsorg och vardag för den äldre personen. För den äldre personen innebär äldreomsorg att det finns behov av hjälp och stöd i vardagen. Vi har beskrivit nationell- och lokal värdegrund som är en värdighetsgaranti som ska implementeras i äldreomsorgen där den äldre personen ska uppleva ett värdigt liv och välbefinnande. Bakgrunden har lyft ett förhållningsätt som utgår från ett salutogent synsätt där den äldre personens resurser ska främjas, tillvaratas och stärkas. Äldreomsorgen ska vara individanpassad där den enskilde ska ha ett självbestämmande, vara delaktig och att kunna påverka vardagens innehåll. Eftersom prognosen för Sverige är att det kommer att bli en ökad äldre befolkning behöver samhället ta tillvara på den äldres erfarenheter och kunskap redan idag för att möta behovet och kunna ge den äldre möjligheten att känna delaktighet och meningsfullhet i vardagen. Det vi har beskrivet i avsnittet anser vi uppvisar vikten för vår studie av att i det sociala arbetet ta del av de äldre personernas berättelse om hur de upplever sin vardag utifrån delaktighet och meningsfullhet. Dels för att främst göra den äldre personens röst hörd i dagens äldreomsorg och dels för att i framtiden kunna anpassa och utveckla äldreomsorgen.

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras den forskning som berör vårt syfte och frågeställningar, det vill säga den äldre personens delaktighet och meningsfullhet i vardagen. Forskningens resultat beskrivs under rubrikerna- den äldres delaktighet i vardagen och den hälsofrämjande meningsfullheten.

3:1 Äldres delaktighet i vardagen

Harnetts (2010) avhandling bygger på forskning om makt inom äldreomsorgen, hur inflytande skapas utifrån den rutinkultur som finns i äldreomsorgen, om rättigheter och självbestämmande. Att vara delaktig och ha inflytande i de allra vardagligaste besluten inom äldreomsorgen menar Harnett (a.a.) är till stor del beroende av eller baserat på de rutiner som finns inom äldreomsorgens verksamhet. Harnett (a.a.) beskriver detta genom att det finns tillfällen i vardagen som är enklare att vara delaktig i och att påverka som att till exempel kunna välja vad man ska dricka till maten eftersom då är oftast alternativet redan framtagna och färdiga att välja på. Harnett (a.a.) påtalar att det är tillfällena som möjliggör vilken delaktighet den äldre känner då det handlar om att matcha äldreomsorgens rutiner och vikten av att möta rätt personal vid rätt tillfälle och som alltså då är en person som inte är upptagen med någon annan rutinbaserad uppgift i verksamheten. Vid ett sådant tillfälle kan den äldres försök till att få inflytande och känna delaktighet i sammanhanget blir bekräftat. De politiska målsättningarna är svåra att uppnå när det gäller att låta den äldre få formulera sin vardag då rutiner i äldreomsorgens verksamheter inskränker på den äldres delaktighet. Szebehely (2006) menar i sin artikel att den äldre personen som har hemtjänst vill veta vem som kommer och när men att själva utformningen av hjälpens innehåll ska vara möjlig att påverka.

Åhnby (2012) och Harnett (2010) menar att det är viktigt att uppföljningar sker för att påvisa hur den verkliga delaktigheten förekommer i praktiken. Harnett (2010) diskuterar vidare betydelsen av att det är viktigt att reflektera över hur den äldres delaktighet visar sig i form av inflytande i den egna vardagen och att den äldre blir lyssnad på är något som inte enbart återfinns i lagen utan också förekommer i verkligheten. Åhnby (2012) beskriver i sin avhandling att det ur ett socialpedagogiskt perspektiv är betydelsefullt för den äldre att vara en del av ett sammanhang med inflytande och delaktighet i sin vardag. Detta perspektiv kan innebära ett förhållningssätt som innefattar den äldres egna resurser och låta deras röst bli hörd. Ytterligare en aspekt på detta beskriver Melander Wikman (2008) med tonvikt på att personalen inom äldreomsorgen bör ha en daglig och levande dialog med den äldre personen.

Personalen ska i denna dialog eftersträva en lyhördhet för den äldres behov och önskemål och även genom detta skapa sig en förståelse och helhetssyn för att sedan kunna översätta kunskapen i praktiken utifrån syftet att öka den äldres delaktighet. Melander Wikman (2008) lyfter samtidigt den äldres vardag utifrån dennes erfarenhet om ett beroende kontra oberoende, ensamhet kontra socialt nätverk och att fysiska förutsättningar kan begränsa upplevelsen av delaktighet. I praktiken kan också en delaktighetsinskränkning visa sig genom att personen uppvisar lägre levnadskrav genom att anpassa sig till omsorgssystemet och att personen då istället uppvisar passivitet.

3:2 Den hälsofrämjande meningsfullheten

Gunnarsson (2009) beskriver utifrån den äldres upplevelse av hälsa, vardagsliv och livsförändringar ett perspektiv som påvisar att meningsfullhet skapas när den enskilde själv konstruerar sin vardag. I detta beskrivs att den äldre själv vill utföra det den kan göra i sin vardag och vill bli sedd som aktiv person, men att aktiviteterna minskar med åldern men finns kvar i förminskad och förenklad form. Gunnarsson (a.a.) menar vidare att tidigare forskning inte har en heltäckande syn på den äldres vardag utan att det i stor utsträckning mer har handlat om vardagen för personer med ett omsorgsbehov. Med detta menar författaren att äldre oavsett behov av omsorg behöver synliggöras då deras åsikter och erfarenheter av sin vardag är av stor betydelse för det gemensamma samhället och dess utveckling. I detta samhälliga sammanhang beskriver Öberg (2005) i sin artikel vikten av att förstå äldre personers vardagsliv utifrån att vi bör betrakta dessa som handlande subjekt oavsett omsorgsbehov. Öberg (a.a.) menar även att den äldre personens medvetenhet om att göra självbestämda aktiva val i vardagen gör att vi kan förvänta oss ett utökat samhälligt krav sett till den ökande befolkningen även att det samtidigt uppstår för många av morgondagens äldre ett omsorgsbehov senare i livet än vad som är idag.

Eriksson (2007) har bedrivit internationell forskning utifrån Antonovskys salutogena teori (se 4:1) om SOC³. I detta framgår att det salutogena perspektivet ska ses som hälsofrämjande vilket innebär att det utgår från det friska hos individen och dennes resurser, en avvisning av klassifikationen av individen som frisk eller sjuk.

Eriksson (2007) har utifrån andra forskares tidigare medicinska studier funnit att hälsan på Åland är relativt god i förhållande till övriga Finland samt att ålänningar har en längre

³ SOC står för Sense Of Coherence, svensk översättning av SOC är KASAM- Känsla Av Sammanhang (Antonovsky, 1987; 2005)

livslängd, 2-3 år än övriga Finland. Utifrån detta har Eriksson undersökt hur Antonovskys salutogena teori kan ses som en möjlig orsaksförklaring till detta fenomen genom att studera om hur KASAM framträder och detta genom att använda Antonovskys livsfrågeformulär. I detta frågeformulär gör personen en självskattning på en skala som innefattar KASAM:s komponenter rörande personens upplevelse av begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet i ett sammanhang även att påfrestningar i livet föreligger. Baserat på detta ska ett resultat framgå om ett starkt eller svagt KASAM kan utläsas som en förklaring till upplevelsen av god hälsa. Eriksson (2007) påvisar utifrån detta att ett starkt KASAM styrkte orsaksförklaringen som hälsofrämjande men uppvisade inte stabiliteten som Antonovsky trodde att KASAM skulle uppvisa.

3:3 Summering

Den forskning som har presenterats visar att för att kunna öka den äldre personens delaktighet krävs en lyhördhet och dialog då äldreomsorgens verksamhetsrutiner påverkar möjligheterna till delaktighet. Forskningen visar att trots att den äldre personen har påfrestningar i livet har meningsfullhet stor betydelse för välbefinnandet och att detta kan kopplas till en känsla av sammanhang. Genom att tillvarata den äldre personens resurser stärks möjligheterna för delaktighet och meningsfullhet. Forskningen påvisar även att det behövs mer forskning om den äldre personens åsikter och deras vardag oavsett omsorgsbehov för att möta framtidens samhälliga utveckling.

Denna forskningsöversikt ger relevans för att vi i vår studie ger den äldre personen som har äldreomsorg möjligheten att berätta om sin upplevelse av delaktighet och meningsfullhet i vardagen samt hur de upplever att de kan påverka innehållet i vardagen.

4. Teori

I detta avsnitt beskrivs ett salutogent (hälsoteoretiskt) perspektiv på individnivå genom KASAM teorin (känsla av sammanhang). Först framställs övergripande KASAM teorin och i denna framträder begreppen begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Begreppet meningsfullhet har plockats ut ur detta sammanhang för att tydliggöra det som ett viktigt begrepp i studien. Vidare beskrivs det teoretiska begreppet delaktighet. Begreppen meningsfullhet och delaktighet beskrivs även tillsammans sist i avsnittet för att se hur de relaterar tillvarandra. Dessa perspektiv och begrepp utgör det centrala i studien därför att syftet ligger i att behandla hur upplevelsen av delaktighet och meningsfullhet för äldre personer inom äldreomsorgen kan se ut utifrån dennes egna perspektiv på sin vardag och möjligheter att kunna påverka innehållet i vardagen.

4:1 Det salutogena perspektivet

Professor Aaron Antonovsky (f.1923-1994) är upphovsmannen till KASAM-teorin som står för *Känsla Av SAMmanhang*. Han utvecklade teorin utifrån ett salutogent⁴ perspektiv av vad det är som gör att individen upplever ha hälsa istället för ohälsa trots sociala, fysiska och psykiska påfrestningar (Antonovsky, 2005). Han menade att det är känslan av sammanhang som ligger till grund för hur individen upplever sin tillvaro i vardagen och hur eller om vardagen förefaller sig som meningsfull. Antonovsky beskrev KASAM som ett teoretiskt begrepp med tre komponenter; begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Med detta menas begriplighet av den egna situationen, hanterbarhet att klara av den förstådda vardagen för att sedan kunna nå och uppleva meningsfullhet. Dessa komponenter är sammanflätade och kan inte som ensamma uppnå KASAM, men varje komponent ger en del av en stark eller svag känsla av sammanhang. Antonovskys (a.a.) forskning visade att en individ kan ha ett starkt eller ett svagt KASAM, men att individen hela tiden rör sig mellan dessa två poler i ett salutogent perspektiv. Ett starkt KASAM skapar då goda förutsättningar att klara av utmaningar i livet som uppstår för individen.

Begriplighet är det mest bärande och grundläggande centrala begreppet i KASAM-teorin vilket betyder att om individen ska uppnå begriplighet bör denne ha en stabil förmåga att

⁴ Begreppet salutogen (salus- hälsa och genesis- ursprung) myntades av Aaron Antonovsky på senare delen av 1970-talet enligt Westlund (2009) och innebär att utgå från det friska hos individen och dennes resurser som ett hälsofrämjande medel och inte det patogena det vill säga vad det är som orsakar ohälsa eller sjukdom. Antonovsky (2005) beskrev även detta som en rörelse mellan hälsa och ohälsa i en helhetssyn, en avvisning av klassifikationen av individen som frisk eller sjuk.

förstå sin verklighet (Antonovsky, 2005). Kan individen inte förstå vad som händer eller varför det händer kan det vara svårt att känna meningsfullhet. Begriplighet betyder att upplevelse av stimuli som äger rum i och utanför människan är förutsägbara och begripliga för människan själv. Vid avsaknad av begriplighet ökar svårigheten att förstå och hantera påfrestande situationer som uppstår i livet. Detta för oss över till nästa begrepp av KASAM-hanterbarhet.

Hanterbarhet står för de resurser individen har till förfogande för att möta de påfrestningar den utsätts för i livet. Begripligheten innebär en förutsättning för att uppleva en hanterbar tillvaro. Det går formellt att förklara begreppet hanterbarhet att det är de resurser individen har och som är under individens egen kontroll eller kan kontrolleras av någon person som individen har förtroende för. Genom att uppleva en ökad känsla av hanterbarhet av den egna situationen kan föreställningen av att uppleva sig som ett offer minskas eller till och med helt uteslutas. Upplevelsen av stor hanterbarhet påverkar individens upplevelse av att livet och situationen inte är orättvis och obemästerlig (Antonovsky, 2005).

4:1:1 Meningsfullhet

Antonovsky (2005) beskrev meningsfullhet som en motivationskomponent. De individer som upplever ett starkt KASAM har i denna motivationskomponent en upplevelse av att klara utmaningar utifrån vad som är viktigt och betydelsefullt för dem och därmed värt ett personligt engagemang. Meningsfullhet är drivkraften för individen, något som ger livet en känslomässig innebörd. Individens egen tilltro på sina resurser eller de resurser som finns till ens förfogande är av stor vikt. Saknas den tilltron minskar meningsfullheten och individens förmåga att hantera sin situation blir svagare, med andra ord utmaningar som är känslomässigt värda att investera i. Antonovsky menade även att individer med lågt KASAM inte uppvisar engagemang i att ha delar i livet som är direkt betydelsefulla. De individer som uppvisar ett KASAM mellan lågt och starkt ser vissa delar i livssituationen som bördor de istället kunde vara utan men att det samtidigt är en betydelsefull del i livet. Att livssituationen inte är helt meningsfull för individen utan istället kräver den en viss uppoffring. Att uppleva meningsfullhet är en subjektiv och individuell upplevelse, meningsfullheten är föränderlig och kontextbunden (Antonovsky, 2005).

Det är enligt Tornstam (2010) inte alltid eller fullt ut som en individ upplever meningsfullhet även om situationen upplevs både hanterbar och begriplig. Författaren menar att när den känslomässiga meningsfullheten saknas kan livssituationen istället uppfattas som meningslös

och påverka motivationen. Antonovsky (2005) poängterade enligt Tornstam (2010) att en känsla av meningsfullhet i individens situation och liv är den viktigaste komponenten. Om den är stark så kan den känslan påverka att även begripligheten och hanterbarheten var och en för sig kan upplevas åt det positiva hälsofrämjande hållet. Ytterligare en aspekt utifrån Antonovskys (2005) salutogena teori diskuterar Westlund (2009) med fokus inom äldreomsorgen där han pekar på att den viktiga komponenten meningsfullhet är en utgångspunkt för begriplighet, vilken i sin tur skapar en möjlighet och förutsättning till en hanterbarhet. Hanterbarheten blir kortsiktig utan en meningsfullhet. Men begriplighet kan, enligt Westlund även medverka till meningsfullhet och till och med i vissa fall utgöra dess förutsättning vilket då i detta perspektiv istället ger en nedtoning av meningsfullheten som överlägsen i betydelse. Westlund ser meningsfullheten som högst subjektiv och inte objektiv. Han menar på att individer individuellt ser fram emot olika saker, en längtan att ge och visa omsorg, känna gemenskap och detta i ett sammanhang. Han belyser detta som en inre livslust som ger upplevelse av meningsfullhet i vardagen men även att känna meningsfullhet i att ha något att göra eller ett genuint intresse för något.

4:2 Delaktighet

Vad delaktighetsbegreppet innebär skiftar i olika kontexter, politiskt och i vardagens språk enligt Gustavsson (2004). Björck-Åkesson och Granlund (2004) samt Gustavsson (2004) diskuterar begreppets hantering och beskrivning som en helhetssyn runt individen och dennes omvärld utifrån ICF (internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa) genom referenser till WHO (World Health organization) och Socialstyrelsen. I Socialstyrelsens (2003) svenska version av ICF (WHO, 2001) framgår dels att syftet med klassifikationens koder (ICF) är att de ska användas som redskap globalt och då använda samma standardiserade språk gällande information inom hälsans område som till exempel rörande funktionstillstånd. Delaktighet framträder som ett viktigt begrepp i ICF samt vilka delaktighetsinskränkningar som finns inom alla livsområden som koderna berör.

Här framgår att *”Aktivitets- och delaktighetskomponenten omfattar alla domäner som avser olika aspekter av funktionstillstånd ur såväl ett individuellt som ett socialt perspektiv”*. (Socialstyrelsen, 2003. s.13).

Definitionen av aktivitet och delaktighet utifrån ICF-komponenter lyder: *” Aktivitet är en persons genomförande av en uppgift eller handling. Delaktighet är en persons engagemang i en livssituation. Delaktighetsinskränkningar är problem som en person kan ha i engagemang i livssituationer.”* (Socialstyrelsen, 2003. s.14).

Molin (2004) framhåller utifrån ICF om hur olika former av delaktighet framträder i grader utifrån minimal till maximal och att engagemang i aktiviteter framkommer gällande hur aktiviteten genomförs av individen och i hur stor grad av engagemang. Författaren beskriver till detta att en individ kan uppleva att denne är delaktig utan att vara direkt engagerad. Och utifrån den subjektiva upplevelsen kan även individen uppleva delaktighet utan att vara aktiv eller delta i sammanhanget samt utifrån självbestämmandet i vardagens val. Vidare belyser Molin (a.a.) att aktivitetsformen av delaktighet inte i direkt mening behöver vara en synlig handling utan engagemanget kan i stället röra sig om en ren tankemässig form hos individen. Utifrån dessa olika former av delaktighet framträder även förutsättningarna till delaktighet i de vardagliga livsområdena genom viljan, förmågan, tillgängligheten och tillfället. Viljan och förmågan utgår från personens inre upplevelse av möjligheter samt att tillgängligheten och tillfälle är beroende av yttre faktorer som till exempel att den yttre miljön kan begränsa möjligheten för delaktighet (a.a.). Larsson (2004) diskuterar ytterligare en aspekt av delaktighet där han belyser att delaktighet hör ihop med en del av de sammanhang som är socialt betingade och i sammanhanget av sociala tjänster i hur individen upplever servicen, med andra ord hur den upplevs som begriplig. Ytterligare en aspekt av detta är att delaktighet uppstår i interaktion mellan människor och framförallt i samtalet. I detta perspektiv kan inte en ensam person själv uppnå den faktiska delaktigheten och det krävs mer än att begreppet delaktighet finns inskrivet i ett dokument eller lagtext för att kunna hållas levande. I detta möte skapas möjligheter och förutsättningar vilket blir en central del för delaktighet i det socialpedagogiska arbetet (Bülow, Persson Thunqvist & Sandén, 2012). För den äldre personen innebär det att involveras i sina egna beslut som rör den egna vardagsvärlden och att detta är viktigt som en del av helhetssynen och värdighetsgrundande i det sociala arbetet inom äldreomsorgen. Att göras delaktig genom samtalet tillvaratas den äldres resurser. Denna delaktighet är verklig i muntlig form och kan ofta framgå som en norm inom äldreomsorgen men normen kan också förlora sin innebörd när denna avviker från den verkliga praktiken, det vill säga att den inte går att uppfylla utifrån personalens rutiner inom äldreomsorgen och då går den faktiska delaktigheten förlorad (Hellström Muhli, 2012).

4:3 Meningsfullhet och delaktighet

Delaktighet och det salutogena perspektivet framträder i teorin som olika perspektiv men kan samtidigt ses som ett helhetsperspektiv. Antonovsky (2005) menade att för individen är delaktighet viktig när det gäller att själv kunna vara just medverkande i de skeenden som

berör dennes levnad och som då även bidrar till de dagliga erfarenheter som individen skapar. Han beskriver att delaktighet är motivationsgynnande till meningsfullhet. Om delaktighetens betydelse diskuterar även Westlund (2009, s.23) där han belyser att ”*Delaktighet skapar engagemang*” och att detta skapar goda förutsättningar till en individuell meningsfullhet genom att individen själv får vara med och bestämma om det som händer i sin vardag och i sin omsorg. Men även med betoning på att individer gör val utifrån det som upplevs som meningsfullt. Att vara delaktig enligt Westlund (2009) skapar även en positiv möjlighet till att ta tillvara på individens egna kunskaper och denna möjlighet vidgar ytterligare aspekten av en individuellt anpassad vård och omsorg utifrån individens situation. Westlund (2009) framhåller att delaktighet är viktigt i ett hälsofrämjande perspektiv, där hälsan är individens resurs samt att individens meningsfullhet i vardagen kan stärkas genom detta. Delaktighet går även att belysa på existentiellnivå vilket Högberg (2004) pekar på med utgångspunkt i Antonovskys (2005) salutogena teori om KASAM och ICF, där Högberg framhåller delaktighet utifrån social tillhörighet oavsett fysiska förutsättningar.

4:4 Summering

I detta avsnitt framkommer att utifrån KASAM, en känsla av sammanhang har begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet betydelse för hur en person kan uppleva hälsa trots påfrestningar i livssituationen. Delaktighet är kontextbunden och en subjektiv upplevelse vilket gör att det behövs en helhetssyn runt den enskilda personen och dennes omvärld. Delaktighet kan framträda på olika sätt i olika situationer och i grader av engagemang. Delaktighet och meningsfullhet uppvisar ett samspel i ett sammanhang genom att båda stärker och tillvaratar personens resurser när denne får vara med och påverka sin vardag. Detta samspel skapar goda förutsättningar för engagemang i den egna livssituationen.

I detta avsnitt beskrev vi KASAM-teorin och de begrepp som använts för att analysera studiens empiri. Ur denna teoretiska ram har vi använt oss av delaktighet, meningsfullhet, resurs och vardagsvärld. Dessa begrepp behandlas och analyseras inte var och en för sig utan används senare i en helhetssyn i en analys då vi utifrån teoriavsnittet kan se att begreppen går att relatera till varandra.

4:5 Studiens litteratur sökning

Förutom det empiriska intervjumaterialet har data inhämtats genom litteraturstudier samt genom relevant litteratur från tidigare kurser. Härigenom har studien fått uppslag för

ytterligare inläsning och användning av andra verk genom författarnas referenser. Viss forskning är hämtad genom Högskolan Västs bibliotek genom sökningar i Libris, Google scholar. Lokala bibliotek har varit oss behjälpliga med anskaffning av efterfrågat material. Genom elektronisk sökning med sökmotor Google har vi inhämtat övrigt elektroniskt källmaterial, via socialvetenskap.se samt där fått uppslag till andra verk och dokument. De sökord vi har använt oss av är äldre, vardag, delaktighet, meningsfullhet, äldreomsorg och salutogen.

5. Metod

I detta avsnitt presenteras hur vi har närmat oss forskningsfältet och studiens tillvägagångssätt utifrån en kunskapssyn som grundar sig på att verkligheten finns i människans tanke och att den kan studera genom den subjektiva upplevelsen och att vi då inhämtar vår kunskap genom sinnen (jfr Taylor & Bogdan, 1998; Kvale & Brinkmann, 2009).

5:1 Vetenskapsteoretisk ansats

Utgångspunkten i studien är delvis inspirerad av den metodologiska fenomenologin. I denna metodologi studeras individens upplevelse av sin livsvärld och dess fenomen (Taylor & Bogdan, 1998; Kvale & Brinkmann, 2009). Den del av fenomenologin som studien är inspirerad av belyser individen som en kreativ återgivare av sin upplevda livsvärld eller vardagsvärld. Genom tolkningar av händelser och handlingar i livsvärlden begriper individen sina individuella erfarenheter och med respekt för människan kan forskaren få ta del av berättelsen (Denscombe, 2009). I de delar av studien som fenomenologin blir mest synlig lyfter vi fram det i texten genom att använda oss av begrepp som livsvärld/vardagsvärld där människan är en aktiv kreativ berättare av sina upplevelser/erfarenheter. Detta åskådliggör vi genom att återge delar av den äldre personens berättelse av sin vardagsvärld i citat så noggrant som möjligt vilket framhålls i resultatet och analysen. Vi menar att genom en fenomenologisk ansats så ger detta oss möjlighet att göra denna återgivning så nära verklighetens upplevelse som möjligt.

5:2 Intervju som kvalitativ metod

Studiens vänder sig till personer som har äldreomsorg och deras erfarenhet av vardagliga valmöjligheter och delaktighet vilket innebär dennes upplevelse av sin livsvärld. För att kunna ta del av denna upplevelse har vi valt att samtala med den äldre personen utifrån studiens syfte och frågeställningar. Av den anledningen blev det lämpligt att använda intervju som datainsamlingsmetod. Intervju som kvalitativ metod är en insamlingsmetod av vetande utifrån respondentens egen upplevelse (Kvale & Brinkmann, 2009). Dessa författare framhåller även betydelsen av forskarens förståelse av ett fenomen/ämne och till vad studien ska studera genom att forskaren i intervjun har med sina personliga färdigheter och lyhördhet. Detta för att det inte bara ska ses som en metod med regler för att få den empiriska data som eftersträvas genom intervjufrågorna. Kvale och Brinkmann (a.a.) benämner denna intervjuform som en halvtstrukturerad livsvärldsintervju med den fenomenologiska

metodologins ansats att studera den subjektiva upplevelsen. Vidare är vi införstådda med Kvaless och Brinkmanns (a.a.) diskussion om att intervjuer som kvalitativ metod fångar en individs livsvärld och sociala fenomen och att det är det som ska studeras. Utifrån detta kan vi se att den kvalitativa metoden i studien har fördelar då den ger oss möjlighet att se och fånga den äldre personens verkliga upplevelse i den levda miljön. En nackdel kan vara att den äldre personen svarar så som den tror att vi vill att den ska svara alltså att de inte förmedlar oss sin verkliga upplevelse. Trots fördelar och nackdelar menar vi med detta att det inte är meningen eller ens självklart att denna kunskap ska prövas som sann eller osann eller generalisera den varvid metoden inte av vissa forskare räknas som vetenskaplig då den är subjektiv och inte objektiv eller mätbar Kvale och Brinkmann (a.a.).

5:3 Urval och åtkomst av respondenter

De äldre personer som utgör undersökningsenhet representerar en särskild samhällsgrupp, men är inte statistiskt representativa och enligt Trost (2005) är det inte heller en variabel i mönster eller ett slumpmässigt urval ur ett samhällsstratum som eftersträvas i en kvalitativ studie. Utifrån studiens syfte och frågeställningar består urvalet av personer som har äldreomsorg. Vi eftersträvade så långt det var möjligt ett urval utifrån följande kriterier gällande en jämn fördelning av kön och att dessa personer var blandade både från särskilt boende och ordinärt boende, personer äldre än 65 och med olika omsorgsbehov. Anledningen till att vi valde dessa urvalskriterier är utifrån Trosts (2005) resonemang om att det i kvalitativ forskning handlar om att få fram en variation som inte samtidigt är för avvikande i urvalet inom samma grupp för att hitta ett mönster.

Då det är sekretess enligt offentlighet- och sekretesslagen 26 kap 1§ (2009:400) på vilka personer som har äldreomsorg krävdes en dialog med verksamhetschef och enhetschefer på olika orter runt om i den studerade kommunen. Då det ligger i deras intresse att senare ta del av resultatet av studien har detta gjort att de har varit oss behjälpliga med dialogen om respondenter. Dialogen var även nödvändig för att överhuvudtaget få möjlighet till ett urval av respondenter utifrån våra kriterier även att det på så vis kunde leda till att enhetscheferna på så sätt gjorde ett urval där de då styrde vilka som blev utvalda utifrån sitt tycke (Trost, 2005). Dessa äldre personer tillfrågades var och en för sig av respektive enhetschef om de kunde tänka sig att vilja vara med i en intervju och om deras namn fick lämnas ut till oss för en intervjuförfrågan. På så vis fick vi sammanlagt namn på 15 personer att tillfråga om deltagande i en intervju vilket vi gjorde genom ett informationsbrev (bilaga 2).

Utifrån det att studien genomförts i en kommun har den ena författaren fått skriva på sekretess gällande tystnadsplikt enligt offentlighet- och sekretesslagen 26 kap 1§ (2009:400) för den studerade kommunen. Den andra författaren lyder redan under denna sekretess på grund av att hon är anställd i kommunen.

5:4 Tillvägagångssätt

5:4:1 Intervjuguide och intervjutillfällena

Utifrån den kvalitativa metoden är intervjuguiden (bilaga, 1) skapad kring hur personer som har äldreomsorg upplever sina möjligheter att kunna påverka innehållet i vardagen samt hur den äldre personen upplever vardagen med utgångspunkt i delaktighet och meningsfullhet. Baserat på denna intervjustruktur har studiens frågor i intervjuguiden öppna svarsalternativ och respondenterna har då samma möjlighet att ge sin åsikt/svar om samma frågor samt att deras svar under intervjuens gång kan leda till nya frågor (Kvale & Brinkmann, 2009). De personer som studien handlar om har olika omsorgsbehov vilket även kan ge olika förutsättningar vid deltagandet i intervjun. Med detta menar vi att personer som har äldreomsorg kan ha funktionsnedsättningar till exempel hörselnedsättning eller svårt att kommunicera. Detta har vi med oss både i förförståelsen, vid designen av intervjun, under själva intervjutillfället och i analysarbetet.

Vi tog muntlig kontakt via telefon med respondenterna inom några dagar efter det att informationsbrevet skickats. Av de 15 personer som tillfrågades gav nio oss sitt muntliga samtycke till intervju via telefon samt att datum och tid bestämdes. Vi tillfrågade vid varje intervjutillfälle om vi fick spela in intervjun vilket samtliga respondenter godkände, hade inspelning inte varit möjligt skulle vi fört anteckningar. Varje intervju skedde hemma hos respondenten. Tillsammans genomförde vi fem intervjuer och fyra genomfördes av var och en. Vid de intervjuer där vi båda hade möjlighet att närvara tillfrågades respondenten först om samtycke till att vi båda var närvarande. Intervjuerna tog 40-90 minuter, anledningen till att tiden varierade berodde på att en del behövde längre tid på sig eller göra uppehåll under samtalet. Själva tidsaspekten ansåg vi inte påverkade intervjun då deltagandet var för oss det viktiga.

5:4:2 Respondenterna

Respondenterna var fem kvinnor och fyra män, svenska medborgare, i åldrarna 65-99 år och hade olika omfattning av omsorgsbehov. Respondenterna var boende i särskilt boende eller

ordinärt boende i såväl tätort som i landsbygd i en mindre kommun. Vi är medvetna om att enhetscheferna hade gjort urval utifrån sitt tycke vilket vi inte kunde ha full kontroll över men samtliga respondenter omfattades av urvalskriterierna (jfr Trost, 2005). Vi kan dock se att urvalet inte bestod av personer som var extra talföra vilket vi befarade då urvalet gjordes av enhetscheferna. Detta visade sig genom att de respondenter vi fick samtycke av var äldre personer med olika förutsättningar att delta i intervjun. Med detta menar vi till exempel att vi möttes av äldre personer med hörselnedsättningar, talsvårigheter en del fåordiga och en del pratsamma. Utifrån detta kan vi se att enhetschefernas urval inte styrdes av till exempel funktionsnedsättningar.

5:4:3 Empirisk datainsamling och analysmetod

Som vi tidigare beskrev har vi samlat in empirisk data i form av respondentens livsupplevelse genom intervjuinspelning (Taylor & Bogdan, 1998). Dessa data benämns som mjuk data genom att den är muntligt berättad och är en beskrivning av en erfarenhet och verklighet. Intervjun kom sen att omvandlas från språklig form till skriftlig form i en ordagrann återgiven intervjuutskrift där kunskap hämtades i materialet vid analysarbetets sökande efter mönster (Denscombe, 2009; Kvale & Brinkmann, 2009). I samband med varje intervjutillfälle påbörjade vi analysen genom att reflektera utifrån respondentens muntliga beskrivning av sin upplevda livsvärd.

Vi har delat upp de nio inspelade intervjuerna och transkriberade fyra respektive fem var. Vi kom överrens om att transkribera ordagrant det vill säga talspråk, dialekt och de uttryck som respondenten förmedlade. De nio intervjuerna blev i transkriberad text 98 sidor. Vi lyssnade gemensamt på samtliga inspelningar samtidigt som vi följde de transkriberande utskriften. Vi valde att göra på detta sätt för att se att intervjumaterialet överrensstämde ordagrant med utskriften vilket vi anser stärker validiteten i studien.

Studiens analys har skett genom en meningsanalys av de utskrivna intervjutexterna vilket innebär en kodning och tematisering av materialet. Detta skedde på den faktiska intervjuutskriften. Att koda är en vanlig form av förfaringssätt vid en meningsanalys (Kvale och Brinkmann, 2009). Det handlar om att koda, kategorisera och tematisera datamaterialet för att senare kunna se sammanhang och likartade mönster för att nå ett resultat (Kvale & Brinkmann, 2009; Watt Boolsen, 2007). Denna process skapar ett tankeintresse för studien och som även ska vara av intresse i resultatet för läsaren (Trost, 2005).

Som vi tidigare beskrevs påbörjades analysen redan under intervjutillfällena genom reflektion vilket därför gick över i en preliminär kodning av materialet. Utifrån detta skapades nya koder vilka vi sen kunde sätta samman då vi fann och kunde jämföra de mönster som framträdde. Av de mönster som framträdde bildade vi temana *Delaktighetsdimensioner*, *Resurser*, *Meningsfullhetsnyanser och Vardagsvärld* som bygger på våra teoretiska utgångspunkter. Ur dessa teman kunde vi se att de återfanns i ett mönster genom jämförelsen av allt material vilket är målet för att kunna koppla till intervjuguidens bakomliggande syfte och frågeställningar (Trost, 2005). I detta kan vi se hur det mönster som framkom svarar upp till att vi hade format intervjuguiden rätt och utifrån det vi utgav oss att undersöka vilket ger ökad validitet för vår studie. Denscombe (2009) beskriver att det vid kvalitativ forskning är de verbala uttrycken som analyseras och sedan ligger till grund för en beskrivning. Den kvalitativa metoden genererar en omfattande och innehållsrik data och för studien innebar detta ett gediget arbete utifrån de 98 sidorna. De nackdelar vi ser med en kvalitativ analys kan vara att vår tolkning och beskrivning i studiens resultat kan påverkas utifrån vår forskningsroll då vi har tolkningsföreträde i materialet. Utifrån detta har vi förhållit oss på ett objektivt sätt så långt som vi anser är möjligt med fokus på analysens fruktbarhet tillsammans med den teoretiska anknytningen. En stor fördel som vi ser med studiens kvalitativa meningsanalys är att den har en stark koppling och förankring till den sociala verklighetens villkor och möjligheter då det är just detta som vi har studerat (Denscombe, 2009).

5:5 Studiens kvalitet

Trost (2005) menar att reliabilitet för en kvalitativ studie innebär att studien skulle kunna gå att genomföra på samma sätt av en annan forskare vid ett senare tillfälle och då få liknande resultat. Detta kan dock bara ske om en situation är statisk och mätbar vilket inte är fallet i vår kvalitativa studie då de äldre personernas vardag är föränderlig. Kvale och Brinkmann (2009) beskriver att en studies reliabilitet även handlar om hur respondenten agerar eller vad den förmedlar för två olika intervjuare varvid resultatet ställs mot hur tillförlitligt det då kan anses vara. Med detta menar vi utifrån vår studie att till exempel respondenten, så vida det ens är samma respondent, kan svara annorlunda nästa gång och att det genuina mötet inte går att utföra som en repris. För att i studien kunna nå en så hög reliabilitet som möjligt har vi utformat intervjuguiden med frågor som är möjliga att använda igen. Vi har försökt att vara tydliga och lyft fram nödvändiga delar i texten utan att röja respondentens konfidentialitet för att ge en möjlighet att kunna upprepa studien (a.a.).

Validitet är enligt Trost (2005) att studien verkligen studerar det den utger att den gör utifrån dess syfte. Detta ger en trovärdighet för studien och dess resultat. Trost (a.a.) och Denscombe (2009) menar att för kvalitativa studier är trovärdighetens ”upp till bevis” att framlägga genom att påvisa på ett tydligt och genomgående sätt hur studiens data och resultat har kommit till. Studiens validitet ska kunna ifrågasättas om trovärdigheten inte framgår i forskningsprocessen. Denscombe (a.a.) beskriver att det även handlar om att datan är lämplig i förhållande till forskningsfrågorna och undersökningsämnet. Han menar också att ordet validitet ofta byts ut mot ordet trovärdighet av forskare då de anser att en kvalitativ studies resultat inte kan formuleras som helt och fullt rätt, men definitivt rimligt. Kvale och Brinkmann (2009) beskriver även ett etiskt förhållningssätt där validitet ska fokuseras på att kunskapen som skapas är av godo för människan. Vidare beskrivs validitetens betydelse för en kvalitativ studie gällande intervjuguidens design där intervjudelen i forskningsprocessen ska påvisa en kvalitetssäkring. Utifrån detta påvisar vi genom att vi beskriver varje steg i vår forskningsprocess ett löpande och transparent förhållningssätt för att styrka validiteten i vår studie. Vi utgår från att varje respondents berättelse är deras sanning och utifrån det har vi analyserat och beskrivit ett resultat.

5:6 Forskningsetik

Det är flera etiska överväganden som behöver diskuteras innan man genomför en kvalitativ forskningsstudie. Genom att ställa sig frågeställningar som;

- Kan den äldre personen få repressalier/obehag av sitt deltagande i intervjun?
- Kan intervjun påverka personens egen syn att se på sig själv och då eventuellt uppleva maktlöshet?
- Kan studien skada respondenten eller målgruppen?
- Kan intervjun skada personen om den leder till att personen upplever avsaknad av delaktighet vilket kan förstärka sin roll som beroende av äldreomsorgen på ett negativt sätt?
- Kan då personens inflytande påverkas?

Genom att ställa sig dessa frågor och vara mottaglig för nya etiska frågeställningar/dilemman som kan uppkomma under forskningsprocessen och i förhållande till vilken nytta studien ger synliggörs både bra och mindre aspekter ur det etiska perspektivet, det vill säga hur stor nyttan är i förhållande till skadan (Kvale & Brinkmann, 2009). Vi har ständigt reflekterat runt hur ett etiskt dilemma kan mötas gällande respondentens integritet och kunskapen, men även

vilken nytta vi anser att studien kommer att ha för vissa individer i samhället eller påverka negativt andra. Detta ställer höga krav på forskaren att hantera situationen med respondenten på ett etiskt och professionellt sätt. Hela forskningsprocessen i studien grundar sig i ett etiskt förhållningssätt, från början till slut och vilket vi förtydligar i studiens text. Kvale och Brinkmann (a.a.) beskriver även vikten av ett etiskt förhållningssätt i hur forskaren framlägger respondentens svar i sin text trots att individen är avidentifierad och konfidentiellt behandlad. Utifrån detta har vi valt att inte presentera varje respondent i texten på grund av att inte ge någon form av igenkännande. I resultatet framgår heller inga citat som bör vara ledande för igenkänning och i texten behandlas resultatet utifrån det mönster som hittades under teman som kopplades till forskningsfrågorna. Ytterligare en aspekt på att vi inte presenterar respondenterna är att vi inte anser det som relevant för vår studie och vårt syfte.

Vidare diskuterar Kvale och Brinkmann (2009) vilka eventuella konsekvenser studien kan få för respondenten när studien sen är offentlig. Hela detta sammanhang är vi medvetna och ödmjuka inför. Till denna forskningsetiska diskussion beskriver Kvale och Brinkmann (a.a.) etiska riktlinjer och rekommendationer innan samtycke ges av respondenten att delta. Vi har utifrån detta valt att informera respondenten både muntligt och skriftligt, den skriftliga informationen har skett via brev (bilaga, 2) där studiens syfte framgår. Vi har muntligt valt att informera respondenten ytterligare om vårt syfte och inhämta ett muntligt samtycke både vid första telefonkontakten, men också vid intervjutillfället samt också berätta hur intervjun kommer att gå till så att respondenten kan förbereda sig för vad som komma skall och att det är frivilligt att delta, men även att det går att avbryta deltagandet innan och under intervjun. Vid intervjutillfället tillfrågade vi om tillåtelse för intervjuinspelning. I informationen från oss framgår att intervjumaterialet kommer att behandlas konfidentiellt och vi har även påtalat hur intervjumaterialet kommer att förvaras för att vara oåtkomligt för andra. Vidare informerade vi om att deras berättelse inte kommer att kunna spåras till respondenten i den skrivna texten. Vi förtydligade att vi inte berättar om vilka som deltar som respondenter och att de behandlas helt konfidentiellt av oss men om respondenten själv vill delge sin omgivning om deltagandet ligger det utanför vårt ansvar. Vi har berättat att när uppsatsen är godkänd och betygssatt så blir den offentligt tillgänglig. Det ska också framgå i det så kallade nyttjandekravet att materialet som produceras enbart kommer att användas till det som vi förmedlat till respondenten och detta för att respondenten ska känna trygghet i att vara deltagare (Kvale & Brinkmann, 2009).

Då vi i studien kom att möta respondenter i form av äldre personer med äldreomsorg har vi lagt stor vikt vid att ta till oss av Kvale och Brinkmanns (2009) etiska diskussion speciellt med tanke på att respondenter är i beroendeställning till sin insatsgivare, vilket ger ytterligare en etisk aspekt på vikten av bland annat det konfidentiella. Genom att varje enhetschef lyder under sekretess följer också tystnadsplikt vilket innebär att de inte får diskutera mellan varandra om vilka personer som är knutna till respektive äldreomsorgsenhet (Offentlighets- och Sekretesslagen 2009:400). Vi har inte på något sätt berättat för respektive enhetschef vilka andra enhetschefer vi kontaktat. Ingen av enhetscheferna kunde i slutändan veta vilka respondenter som gav oss samtycke och heller inte veta vilka respondenter som blev intervjuade. Genom detta tillvägagångssätt har de äldres konfidentialitet så långt det var möjligt skyddats.

5:6:1 Forskarrollen

Vi har som forskare fokuserat på att hitta balansen mellan att få fram så viktig information som möjligt utan att det påverkar personens integritet på ett negativt sätt. Genom att skapa en bra relation i sammanhanget anser vi är av vikt då det mellan intervjuaren och respondenten skapas en tillit och respekt att genomföra intervjun för att den som blir intervjuad ska känna sig fri att beskriva sina upplevda händelser som kommer att användas som material i studien (Kvale & Brinkmann, 2009). I detta sammanhang upplever vi att våra erfarenheter av att arbeta med äldre personer inom äldreomsorgen gjorde att vi kunde möta respondenterna på ett naturligt och respektfullt sätt. Vi reflekterade ändå över att vår erfarenhet av att arbeta inom äldreomsorgen skulle kunna påverka respondenterna att berätta mer än vad de hade tänkt. Då en av oss författare arbetar i den studerade kommunen och är i beroendeställning till sin arbetsgivare har vi även funderat på om det skulle kunna påverka hur vi framställer resultatet och slutsatserna i studien. Med detta menar vi att på ett medvetet sätt inte undanhåller eller framhåller brister och förtjänster i studien utifrån detta.

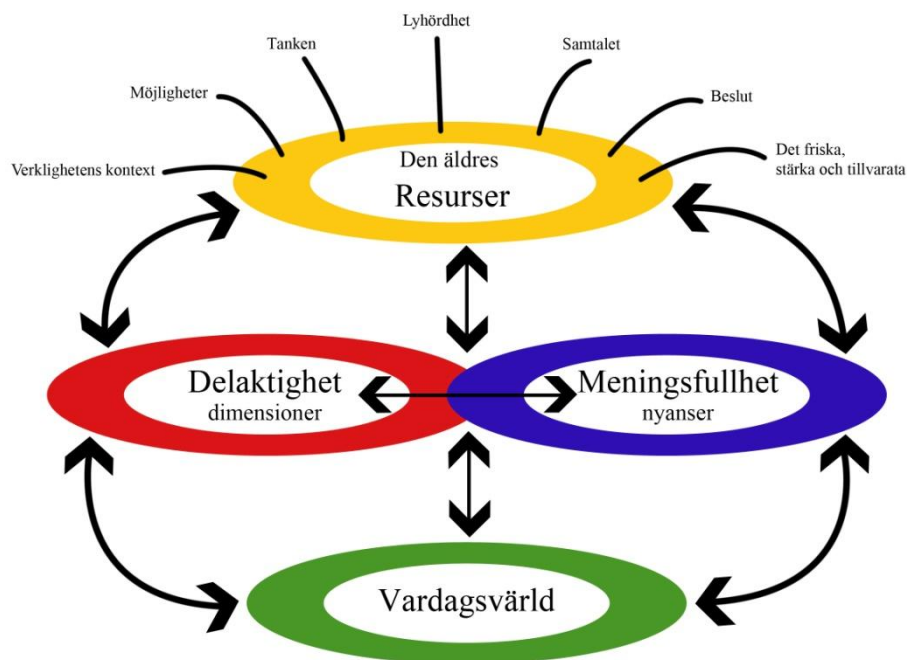
5:7 Metoddiskussion

Vårt metodval som var en kvalitativ intervju har gett oss bra material för att kunna ge en kunskapsproduktion i vår studie. Med detta menar vi att hela forskningsprocessen har flutit på på det sätt som vi förväntade oss då vi inte stött på några större problem vad det gäller till exempel användbarheten av intervjuguiden eller åtkomsten av respondenter. Vi kan se att vi valde rätt metod och tillvägagångssätt utifrån vårt syfte och frågeställningar. Vårt val av meningsanalys var rätt i sammanhanget då vi letade efter mönster i den äldre personens

upplevda livsvärld. Med den förförståelse vi har när det gäller arbete med äldre personer inom äldreomsorgen kan vi se att har haft nytta av vår erfarenhet i samtalet och mötet och vi upplever inte att vår förförståelse har påverkat studien eller vår forskarroll.

6. Resultat och analys

För att besvara våra frågeställningar har vi utvecklat en teoretisk analysmodell (fig.1). Analysmodellen har vi skapat utifrån våra teoretiska begrepp under analysarbetet. Vi fann då att den äldre personens vardag innehöll olika omständigheter, vi uppfattade också att varje del i den äldre personens vardag kunde knytas till eller avvika från ett visst mönster, men ändå röra sig inom denna analysmodells ramar. Med detta menar vi att empirin visade att varje del i analysmönstret går att koppla till analysmodellen. Exempel på detta är att alla äldre personer har resurser och en vardag men kan också uppleva olika former av delaktighet och olika styrkor av meningsfullhet.

Figur1: Analysmodell

De teman som har skapat vår analysmodell och används är: *Delaktighetsdimensioner*, *Resurser*, *Meningsfullhetsnyanser* och *Vardagsvärld*. Dessa teman beskrivs utifrån den teoretiska analysen i detta avsnitt där empiri, forskning och teori tillsammans bildar en helhet.

6:1 Delaktighetens dimensioner

Utifrån de äldre personernas berättelser kan vi se att delaktighet går att ses i olika dimensioner och att dessa framträder på olika sätt och i olika sammanhang. Delaktighet framstår som föränderlig utifrån förutsättningar och upplevelser vilket i sin tur leder till en ny upplevelse för den äldre personen. Delaktighet är beroende på den äldre personens egen förmåga, engagemang och upplevelse av sin vardag. De tre delaktighetsdimensioner som framträder i resultatet är *livsanpassning*, *verksamhetsanpassning* och *självbestämmande*. Den äldre personen berättar om en delaktighet i vardagen som framträder som en livsanpassad eller verksamhetsanpassad delaktighetsform. Självbestämmandet kan vi se där den äldre väljer att vara delaktig eller avstå genom att självständigt påverka sin vardag. I delaktighetens dimensioner kan vi se olika förutsättningar så som viljan, förmågan, tillgängligheten och tillfället för delaktighet baserat på Molins (2004) beskrivning om dessa delaktighetsformer.

6:1:1 Livsanpassning

Den första delaktighetsdimensionen som framträder är *den livsanpassade delaktigheten*. Den kan ses som att den är präglad av inre upplevelser och fysiska begränsningar vilket sannolikt påverkar den äldres upplevelse. Denna upplevelse kan ha betydelse för möjligheterna att kunna delta i och påverka det som finns runt omkring i deras vardagsvärld. Denna form av livsanpassad delaktighet i studiens empiri innehåller både en begriplig insikt och en sorg samtidigt.

... och få sin uppässning å mat å dä är ju bra dä...ja ä ju mä ibland om daga men det ä svårt när en varken hör eller ser..det ä lite lessamma långa dage...⁵

Denna livsanpassade delaktighet kommer också till uttryck i Melander Wikmans (2008) beskrivning om att delaktigheten kan upplevas utifrån en persons levnadskrav vilket då kan inskränkas av till exempel fysiska begränsningar. Vidare berättar den äldre personen om en vardag som de anser att de inte helt kan styra över. Detta kan ses som ett beroende som innefattar att livet har anpassats efter deras fysiska förutsättningar vilket troligen har präglat deras upplevelse av att vara delaktig eller uppleva brist på delaktighet (jfr Melander Wikman, 2008). Vi kan i vissa fall uppfatta att den äldre personen då själv skapat ett substitut för

⁵ Utifrån den fenomenologiska ansatsen har vi värnat om att återge de äldre personernas utsagor så ordagrant som möjligt vilket innebär att samtliga citat i detta avsnitt är skrivet mer eller mindre i talspråk och dialekt (Denscombe, 2009).

delaktighet eller snarare en gemenskap. Det kan handla om att titta ut genom fönstret, se på tv och lyssna på radio.

... det är nog eftersom jag bor som jag gör, jag ser ju folk, det räcker, men jag känner dom ju inte men jag ser folk röra sig, ja jag kan ju inte gå ut...

Dessa begränsningar kan ses som en förklaring till att äldre personer som avstår från att vara deltagare i vardagens möjligheter gör detta utifrån den fysiska begränsningen eller delaktighetsinskränkningen gällande engagemanget i livssituationen (Socialstyrelsen, 2003). Westlund (2009. s.23) menar att ”delaktighet skapar engagemang” och att motsatsen då leder till passivitet och ostimulans hos den äldre personen.

... ja har ju inget annat å göra än lägga mej å halvsove...

Vi kan se att ett annat perspektiv på *livsanpassad delaktighet* framkommer på följande sätt

... alla dagar är lika ska jag få be å tale om....en får inte sakne nått när en är så här gammal...nä men när man är klar här (pekar på huvudet) det är ju det att ja har koll på hur min dag ser ut och kan forma den efter det förstår ni.... Sen att jag o inte kan gå som förr å hänge med, jag har ju mitt huve å jag vet ju vad ja gör, jag har ju styrkan och tryggheten i det så är det bara ..

6:1:2 Verksamhetsanpassning

Den andra dimensionen av delaktighet som framträder är *den verksamhetsanpassade delaktigheten*. Denna dimension kan ses som en helt annan anpassad delaktighet. Kan det vara så att de äldre personerna inte själva är medvetna om denna anpassning? Denna form av delaktighet berör många av de dagliga valen/besluten och är direkt kopplade till äldreomsorgens verksamhet vilket Harnett (2010) beskriver utifrån normer, rutiner, kontra den praktiska verkligheten.

... nånstans måste de ju börja å då kan de likaväl börja hos mig på morgonen...

Detta citat kan ses som en lojal nöjdhet och är något som framträder i den äldre personens berättelse, vilket har visat sig genomgående och på olika sätt (jfr Harnett, 2010). Det framstår utifrån de äldres berättelser att det inte är något som de upplever som något konstigt eller ens reflekterat över, kan det vara så att de äldre personerna har anpassat sig till verksamhetens rutiner? Denna form av delaktighet ges i uttryck i deras berättelse som en nöjdhet.

... det beror lite på hur mycke de har å göra, det kan bli imorrn annars hoppas vi över nån da till...

... hjälpen jag får är jag belåten med...

... en bra dag är väl att de ställer upp och kommer och de gör de, de brukar komma prick, det är inget som skiljer...

Jag anpassar mig nog till det mesta man kan inte börja och härja med dom...

Genom det personerna berättar uppfattar vi att verksamhetens rutiner till viss del formar den äldres vardag. Detta verkar skapa en struktur i vardagen som den äldre anpassar sig efter. Den anpassning den äldre berättar om, kan ses som ett avkall på andra vardagliga aktiviteter som den äldre annars skulle deltagit i vilket kan ses som brist på delaktighet. Det vill säga att vardagen formas av rutinerna vilket vi uppfattar har betydelse för hur dagen upplevs för den äldre i sin helhet (jfr Harnett, 2010; Melander Wikman, 2008). Vidare berättar de äldre att de inte alltid upplever möjlighet att kunna påverka utifrån ett självbestämmande och göra aktiva val och detta troligen kan ses på grund av anpassningen. Vi kopplar detta sammanhang till Larssons (2004) resonemang att om äldre personer upplever servicesammanhanget som begripligt, så ser de sig sannolikt som delaktiga utan att uppleva anpassningen på ett negativt sätt. Vidare följer detta Hellström Muhli (2012) och Harnetts (2010) beskrivningar om att äldreomsorgens verksamheter till viss del anpassar personer som har äldreomsorg genom traditioner och rutiner trots att normen är att utgå från den äldre personens självbestämmande.

6:1:3 Självbestämmandets delaktighet

En tredje dimension av delaktighet är starkt förknippad med en självbestämmande delaktighet. Med detta menar vi att den äldre personen själv vill utföra det de kan i sin vardag och själv göra aktiva val. Detta är något den äldre ser som betydelsefullt och att kunna styra över (jfr Gunnarsson, 2009; Öberg, 2005).

... dom går ju ut med mig två gånger i veckan, ibland säger jag (skratt) vi struntar i att gå ut idag, vi dricker kaffe istället å pratar lite...

Det framkommer i den äldres berättelse att den anser att det är viktigt att få påverka hjälpens innehåll och utformning i vardagen (jfr Szebehely, 2006). Detta sammanhang kräver i så fall lyhördhet för den äldres behov och önskemål, kan det vara så att det inte alltid framkommer så tydligt i verkligheten trots att det finns i lag skrivet att den äldre personen ska bibehålla sitt självbestämmande (jfr Harnett, 2012)? För att denna delaktighet ska bli verklig för den äldre personen måste detta troligtvis ske i interaktionen i det faktiska samtalsmötet genom att den

äldres resurser om ett självbestämmande och val tillvaratas (jfr Bülow et al, 2012; Melander Wikman, 2008; Åhnby, 2012).

Vidare framkommer i berättelserna en önskan om att själv kunna bestämma vilken form och omfattning av sysselsättning de anser vara av betydelse för att göra dagen meningsfull. De äldre uttrycker att de oftast vill ha någon form av sysselsättning och ett mål för dagen, men att detta är något som vi utifrån de äldres berättelse kan uppfatta som en brist i deras tillvaro. De äldre personerna berättar att de upplever dagarna som långa och att det inte händer så mycket då de själva inte kan utföra allt på ett självständigt sätt och vara delaktiga i vardagen, de upplever att dagarna ibland är lika och enformiga.

... alla dagar är lika ska jag tala om för er...

... men du man upplever inte mycke på en da ska jag säge när man sitter här...

Enligt Westlund (2009) är det viktigt för den äldre personen att ha något betydelsefullt att göra för att skapa en individuell stimulans i vardagen. De äldre personerna berättar att trots sina fysiska begränsningar gärna skulle vilja vara mer aktiva och ha mer stimulerad sysselsättning i vardagen och att det framkommer en viss saknad av meningsfull stimulans. Gunnarsson (2009) beskriver att aktivitetsbehovet finns kvar i den äldres liv, men i en förminskad och förändrad form. Denna subjektiva upplevelse av dennes egna resurser gör att livssituationen kräver en viss uppoffring som är en direkt koppling till meningsfullhetens betydelse enligt Antonovsky (2005).

6:2 Meningsfullhetens nyanser

Vi uppfattar att meningsfullhet kan upplevas i olika nyanser utifrån den äldre personens berättelser. Med nyanser menar vi att meningsfullhet är en subjektiv upplevelse och kan över tid och rum vara föränderlig. Vi kopplar nyanserna till Antonovsky (2005) som menade att känslan av sammanhang ligger till grund för hur vardagen upplevs som meningsfull och individens egen tilltro på sina resurser.

6:2:1 Ensamhetens trygghet eller trygghetens ensamhet?

En tydlig aspekt som framträder i berättelserna är att de äldre personerna upplever en ensamhet i vardagen samtidigt som de berättar att de känner sig trygga. Den äldre personen förmedlar genom sin berättelse att detta kan upplevas på olika sätt. Den trygghet som framträder hos de äldre personerna är subjektiv och kontextbunden. I detta sammanhang

framträder betydelsen av att det finns någon form av ett socialt kontaktnät eller trygghetslarm som gör att upplevelsen av bostaden känns trygg och att de känner sig trygga i den hjälp de har vilket bidrar till upplevelse av meningsfullhet i vardagen. Samtidigt som tryggheten finns framkommer en upplevd ensamhet i med det verkar det finnas en bakomliggande sorg och saknad efter någon eller något som har betytt mycket, det kan vara saknaden av att inte ha någon att samtala och dela sin vardag med. Detta kan ses som att tryggheten stärker upplevelsen av meningsfullhet samtidigt som ensamheten kan förminska upplevelsen av meningsfullhet i vardagen (jfr Antonovsky, 2005; Melander Wikman, 2008).

Det framkommer även att de äldre upplever en förlust av att de inte längre är oberoende och fria till att vara delaktiga, kan detta möjligtvis förstärka den upplevda ensamheten? Denna ensamhet är sannolikt inte bara beroende av omgivningen utan det är även en subjektiv upplevelse, men samtidigt i ensamheten krävs en lyhördhet från den sociala omgivningen för att kunna synliggöra, möta och bekräfta den äldres upplevelse av denna påfrestning (jfr Melander Wikman, 2008). När upplevelsen av ensamhet inte synliggörs utgör detta enligt Molin (2004) en delaktighetsinskränkning då ensamhet kan påverka engagemanget negativt. I den äldre personens berättelse framkommer att vetskapen är att ensamheten är en naturlig del av livet när man blir äldre, men samtidigt är det svårt att hantera denna insikt som begriplig och accepterad vilket troligtvis också påverkar vardagens meningsfullhet.

... å de e bare ja som är kvar men jag är väl med på sista valsen...

... ja ja... det kan ju va lika trevligt att få nån som sällskapar med en även att det bara är fika, att jag inte behöver sitta ensam.....ensamheten är svår att bemästra.

... men du men det värsta är att mina vänner går bort och att de inte kommer och man får vara mycke ensam...

Dessa upplevelser av ensamhet trots tryggheten motsäger delvis tidigare forskningsresultaten om äldres upplevelser av ensamhet exempelvis menar Tornstam (2010) att äldre personer inte uppvisar mer ensamhetsupplevelse än yngre personer trots avsaknad av någon eller något.

En ytterligare aspekt på ensamheten framträder genom att de äldre personerna uttrycker en förväntan på sin vardag som meningsfull och gärna att den präglas av en guldkant då och då som ger en trevlig och naturlig del i vardagen. Denna guldkant kan till exempel vara ett sällskap eller ett glas vin till maten. Det som framträder i den äldre personens berättelse är att möjligheterna begränsas av att de själva inte anser sig kunna göra det där lilla extra på egen

hand eller i sin ensamhet. Vi uppfattar det som att de äldre personerna har en strävan mot det lilla extra i vardagen vilket enligt Antonovsky (2005) uttrycks som motivationsgynnande i en meningsfullhet.

6:2:2 Insiktens betydelse

Utifrån de äldres berättelser framgår att det finns en förståelse för den egna livssituationen vilket vi i studien kan uppfatta som en värdefull insikt och att den insikten har stor betydelse för om den egna vardagsvärlden går att hantera eller inte. Insikten står för en begriplighet vilket framstår i studien som en högst subjektiv upplevelse. Med detta menar vi att om situationen är begriplig, i betydelsen att insikt finns blir också möjligheterna till att vardagen blir hanterbar och genom det kan upplevas som meningsfull. Den äldre personen berättar att funktionsnedsättningar begränsar deras vardagliga val och möjligheter som sannolikt kan ses som en insikt av den egna livssituationen (jfr Antonovsky, 2005; Westlund, 2009).

... ja när en inte kan klare sig själv, ja kan inte gå själv, de måste ju hjälpa mig, mina fötter har blivit så ostyriga...

Samtidigt som den äldre personen berättar om insikten av sin situation framkommer en önskan om att uppleva frihet även om de behöver stöd och hjälp i vardagen. Möjligtvis kan detta ses utifrån Tornstams (2010) beskrivning av hur en situation kan uppfattas som meningslös när insikten finns, men inte alltid är hanterbar.

Att den äldre är i behov av stöd och hjälp och förstår varför, gör att det är lättare att acceptera och hantera förändringar som sker i en människas liv (jfr Antonovsky, 2005). Saknas insikten så upplevs situationen som otrygg och ängslig i betydelsen att insikten förändrar varje särskild upplevelse för den äldre.

... men nu när jag är så här dålig så skulle jag tycka att det va skönt att vara någonstans för jämna för att en blir allt lite ängslig ibland.

Insikten kan troligen ge en förändring av den upplevda situationen vilket också har betydelse för hur förändringar skapar nya perspektiv på hur den upplevda vardagen kan tolkas som meningsfull eller inte. Insikten är troligen därför en viktig del till en meningsfullhet trots att påfrestningar föreligger i den äldres liv vilket styrks av Eriksson (2007) som menar att meningsfullhet kan stärka känslan av sammanhang. Denna förändring kan ses som en föränderlig process och är inte alltid något som går att tolka omedelbart som meningsfull eller inte.

Men jag kan förstå att någon upplever något som stora isberg men det är för någon annan ingenting och tvärtom.

6:3 Den tysta delaktigheten

Vi har också funnit en djupare, existentiell form av delaktighet som framträtt ur delaktighetens dimensioner och meningsfullhetens nyanser vilken kan benämnas *den tysta delaktigheten*. Den har sin grund i ett socialt sammanhang som finns i de äldre personernas tankar, är inte uttalad och formuleras inte alltid i ord (jfr Högberg, 2004). Med detta menar vi att de äldre personerna tänker, anpassar sig, skapar erfarenhet och upplever nöjdhet. Denna innebörd kan även ha en djupare betydelse. Den tysta delaktigheten går att se ur två aspekter vilket vi beskriver nedan som *den nöjda tysta* - och *den kvävda delaktigheten*.

6:3:1 Den nöjda tysta delaktigheten

Med den nöjda tysta delaktigheten menar vi att den äldre personen upplever en nöjdhet genom att vara delaktig i tanken i ett sammanhang. Den nöjda tysta delaktigheten ger den äldre en positiv känsla av att vara i sin egen tankemässiga delaktighet. Den nöjda tysta delaktigheten är i tanken en resurs som inte är begränsad eller styrd av anpassningar utan den är något som den äldre själv har inom sig, vilket också påverkar hur den äldre upplever meningsfullhet (jfr Antonovsky, 2005).

... jag skriver kapitel om dagens erfarenheter i mitt huvud som jag kan läsa eller kasta om jag vill...det är bara tankar...

Den nöjda tysta delaktigheten är inget de äldre pratar om utan den förekommer som en delaktighet utan att den äldre påvisar någon form av engagemang vilket blir en tankemässig aktivitetsform (jfr Molin, 2004). Den äldre kan genom detta uppleva delaktighet utan att vara synbart aktiv eller delta i sammanhanget, denna delaktighet kan upplevas som positiv det vill säga en nöjd tyst delaktighet.

... jag tycker om att va med fast jag inget kan göra...

... en kan sitte å titte på fågla i timvis det är så rogivande...

... ja en känner ju igen dom de kommer så ofta, en blir ju bekant å så , det känns bra även att ja inte alltid prater me dom...

... ja det känns skönt inombords...

... ja men...ja tänker och det tycker jag är bra...

Den äldre personen förmedlar i sin berättelse en upplevelse av nöjdhet och trygghet i den tankemässiga delaktigheten. Det är svårt för omvärlden att veta om den äldre personen känner sig delaktig i tanken då det är en subjektiv upplevelse som inte går att se om inte den äldre själv förmedlar den. Detta kan ses genom Högbergs (2004) beskrivning av att äldre kan uppleva sig som delaktiga oavsett fysiska förutsättningar och uppleva en meningsfull tillvaro och genom det känna en social tillhörighet. Kan det vara så att den nöjda tysta delaktigheten kan ses som en motivation till livslust? Den livslust som de äldre förmedlar genom sina uttryck i sina berättelser visar på att den tankemässiga delaktigheten är en stor del i de äldres vardag och kan ge en känsla av sammanhang (jfr Antonovsky, 2005; Eriksson, 2007; Westlund, 2009).

6:3:2 Den kvävda delaktigheten

Med kvävd delaktighet menar vi att de äldre personerna tänker, anpassar sig, skapar erfarenhet, skapar en upplevd nöjdhet som kan framstå som en positiv eller negativ upplevelse. Den äldre ser och betraktar hur den skulle vilja ha det men uttrycker inte detta i ord utan istället stannar det inombords vilket kan ses som kvävd delaktighet. Den äldre uttalar inte sin tanke i det personliga mötet vilket Harnett (2010) påtalar att tiden i äldreomsorgen inte alltid finns för att den äldre personen ska få sin önskan hörd vilket också är bundet till sammanhanget och tillfället. När den äldre personen inte delger sin tankar eller önskemål av olika anledningar kan detta leda till att omvärlden missuppfattar eller inte fångar upp den äldre personens egentliga upplevelse av vardagen.

... visst kan jag prata med dom men, jag ska säga dig att man hinner inte med så mycket...janä de gör sitt jobb sen ska de gå till näste...

... en får vad nöjd som det är...när de städer då brukar jag gå ut så de får va tillfreds...

Denna kvävda delaktighet kan troligen av omgivningen uppfattas som ett samtycke från den äldre personen. Men att det sannolikt handlar om att omgivningen inte är lyhörd för vad den äldre personen egentligen vill då detta heller inte alltid efterfrågas eller att den äldre väljer att inte förmedla sin önskan. Vi kan se att det i datamaterialet framkommer att den äldres fysiska förutsättningar påverkar hur omgivningen tolkar hur delaktig den äldre kan vara i olika sammanhang vilket inte alltid är till fördel för den äldre då det kan leda till en upplevelse av uteslutning. Med detta menar vi att den äldre personen inte alltid blir tilltalad eller tillfrågad vilket påverkar den äldres engagemang till att vara delaktig i vardagen (jfr Socialstyrelsen,

2003). Detta kan få till konsekvens att äldre fråntas eller bedöms utifrån sina resurser och intar då en underordnad beroendeställning som kan upplevas både som omsorgsfull eller kvävande för den äldre personen (jfr begreppet paternalism i Starrin, 2007). Det framkommer att när de äldre väljer att inte förmedla sina tankar kan det bero på att de inte känner sig trygga i sammanhanget eller att de inte vill uppvisa sig som offer då den äldre inte har full hanterbarhet av situationen.

... man pratar inte om det...

... det är inget man får visa för det är inte bra... man visar inget sånt...

... ja det är inte å undre på jag är ju för gammal...

Detta kan även framstå och förstås genom att den äldre personen använder en falsk fasad för att skydda sin integritet och värdighet vilket kan uppfattas av omgivningen som att den äldre personens situation är hanterbar och meningsfull (jfr Antonovsky, 2005).

7. Slutdiskussion

Studiens syfte var att beskriva och analysera hur personer som har äldreomsorg upplever sina möjligheter att kunna påverka innehållet i vardagen. I syftet låg också att kunna belysa den äldre personens upplevelse av vardagen med utgångspunkt i delaktighet och meningsfullhet.

Resultatet pekar på att de äldre är påverkade av den livsanpassning som har format den tillvaro där de befinner sig och detta utifrån de upplevda fysiska förutsättningarna och begränsningarna som råder. Livsanpassningen påverkar hur den äldre personen upplever att den kan vara delaktig eller inte i vardagen och då utifrån engagemangets omfattning vilket i sin tur påverkar aktiviteten. Denna livsanpassning de äldre uppvisar är begriplig för den äldre samtidigt som den innehåller en sorg.

I resultatet kan vi utläsa att de äldre personerna är väl anpassade till verksamhetens rutiner och traditioner, vilket framgår genom att vardagen formas utifrån detta. Resultatet visar på att detta inte är något som ifrågasätts av den äldre personen utan istället framhåller de en nöjdhet. I detta sammanhang visar resultatet på att detta innebär att den äldre personen upplever en brist på delaktighet. De äldre anser sig kunna påverka hur hjälpen ska utformas men det framkommer tydligt i resultatet att det är verksamheten som formar deras dag, vilket vi upplever att den äldre inte alltid verkar vara medveten om.

Den äldre personen ger uttryck för att själv kunna göra aktiva val och utföra det de kan i sin vardag utifrån ett självbestämmande. Vi anser att studien visar på att detta är en viktig del till en delaktighet för den äldre personen trots att resultatet samtidigt visar att livsanpassningen utifrån de fysiska begränsningarna påverkar upplevelsen av att vara delaktig i vardagen.

I resultatet framkommer det att äldre personer upplever att ensamheten är vardagens största fiende. Denna upplevelse är beroende av den fysiska ensamheten samt att de äldre också påverkas av de fysiska begränsningar som åldern har medfört vilket är starkt knutet till att ensamhet upplevs. Det vi kan se är att trygghet i vardagen är viktigt för den äldre personen vilket påverkar upplevelsen av meningsfullhet trots att ensamhet upplevs.

Resultatet uppvisar när det gäller insikten som står för en begriplighet av den upplevda situationen för den äldre personen att insikten över den egna livssituationen har stor betydelse för att kunna hantera vardagen och ge uttryck för att den är meningsfull. Detta framkommer

då de äldre berättar att funktionsnedsättningar begränsar deras vardagliga val men det visar samtidigt att denna insikt inte alltid är hanterbar det vill säga att den är tung att bära.

Den tysta delaktighet som framträtt i resultatet är en djupare och existentiell form av delaktighet. Denna visar att det inte alltid går att se på den äldre personen om denne är nöjd eller inte i vardagen, då denna tankemässiga delaktighet inte är uttalad. Det är inte självklart för omgivningen att tolka hur den tysta delaktigheten tas i uttryck om inte den äldre uppvisar hur den upplever sin vardag. Den tysta delaktigheten kan ses ur två olika perspektiv det ena är en nöjd tyst delaktighet och den andra är en kvävd delaktighet. Den äldre personen visar att det finns en nöjd tyst delaktighet som existerar i tanken och ger upplevelse av delaktighet i ett sammanhang oavsett fysiska förutsättningar. Den kvävda delaktighet som framkommer i resultatet är en form av anpassad delaktighet. Denna delaktighet framträder genom att den äldre personen ser och betraktar hur den egentligen skulle vilja ha det men uttrycker inte detta utan det stannar inombords hos den äldre personen.

Slutsatserna vi har dragit av resultatet i helhet är att den äldre personen som har äldreomsorg upplever sin vardag utifrån en insikt om sina fysiska förutsättningar och begränsningar. De uttrycker en sorg och en ensamhet på grund av ålderdom, funktionsnedsättningar och saknad av något eller någon. Den äldre personen förmedlar en trygghet som vi kan tolka har skapats av den delaktighet som är knuten till livsanpassningen och verksamhetsanpassningen. Vi kan även se att den äldre är nöjd utifrån verksamhetsanpassningen i sin vardag och anser sig kunna påverka innehållet i vardagen. Men vi kan se att denna delaktighet kan vara kvävd och därmed tyst när den äldres verkliga tankar inte förmedlas. Samtidigt som anpassningarna påverkar delaktigheten så är självbestämmandet en viktig del för att den äldre personen ska bli bekräftad och hörd utifrån sina önskemål och genom det aktivt kunna göra val som påverkar vardagen.

I detta kan vi se att den struktur som är skapad i vardagen leder till att den äldre personen befinner sig i meningsfullhetens nyanser. Med detta menar vi att meningsfullhet kan upplevas i en skala mellan svag och stark och utifrån vilket sammanhang den äldre befinner sig. Vi kan se utifrån resultatet att meningsfullhet är ett svårtolkat begrepp och att den äldre har svårt att förmedla vad som är meningsfullt för denne. Det vi kan utläsa är att de som har insikt i den egna livssituationen påvisar en hanterbar vardag vilket stärker upplevelsen av meningsfullhet. Resultatets slutsatser har i sin helhet lett fram till att delaktighet inte alltid behöver vara synlig

och vi vill framhäva att den nöjda tysta delaktigheten är en resurs för den äldre och bör mötas med respekt.

Den kvävda delaktighet som den äldre personen inte synliggör eller uttalar kan vi se som en risk i att den äldre personens resurser inte tillvaratas på det sätt som är önskvärt av denne. Den kvävda delaktigheten kan också leda till att den äldre personen uppvisar mindre engagemang över sin livssituation. Vi kan se att den äldre personen genom den kvävda delaktigheten uppvisar en acceptans när det gäller den egna livssituationen och anpassningen till äldreomsorgen.

7:5 Betydelsen för det socialpedagogiska arbetet

Våra slutsatser har gett oss en rik kunskap om att det i socialpedagogiska arbetet inom äldreomsorgen finns ett behov av att synliggöra den äldre personens vardagsliv ytterligare vilket den tidigare forskning vi hade med i studien redan påtalat. Vi anser att den äldre personen besitter kunskap om sitt eget liv som vi i det sociala arbetet bör ta tillvara på. Med detta menar vi att öka förståelsen inom socialt arbete genom att betrakta den äldre personen utifrån dennes resurser och önskemål. I det sociala arbetets utmaning är den kvävda delaktigheten ett fenomen som behöver synliggöras då det handlar om att fånga vad den äldre personen egentligen vill vara delaktig i och upplever som meningsfullt i vardagen. Vi kan se en risk med när den äldre personen inte använder sina resurser genom att den kvävda delaktigheten tar över, detta kan då också förstärkas av att omgivningen inte tillfrågar eller är tillräckligt lyhörd. Detta leder till passivitet vilket är en brist på delaktighet. För att kunna undvika passivitet krävs det att förhållningssättet i det socialpedagogiska arbetet möjliggör att den äldre personen vill och vågar förmedla sina önskemål utifrån ett självbestämmande. Den nöjda tysta delaktigheten är något som vi anser är av vikt att respektera istället för att tro att den äldre inte vill vara delaktig. Den tysta nöjda delaktigheten kan vara större för den äldre än den faktiskt fysiska delaktigheten. Vidare anser vi utifrån våra slutsatser att det är av stor vikt att den äldre personens resurser tillvaratas och stärks trots upplevelsen av fysiska begränsningar och anpassningar.

7:6 Slutord och förslag till framtida forskning

Genom vår studie har ytterligare frågor väckts utifrån våra slutsatser för hur det går att skapa en större förståelse inom det socialpedagogiska arbetet för att individuellt synliggöra betydelsen av att delaktighet och meningsfullhet för personer som har äldreomsorg. Vi baserar

detta utifrån den nationella värdegrunden (SOU, 2008:51) som ska garantera att de personer som har äldreomsorg ska uppleva ett värdigt liv och välbefinnande. Denna studie har gett oss en rik erfarenhet av den äldres upplevda vardag och att den både innehåller dimensioner och nyanser vilket tyder på att delaktighet och meningsfullhet inte ser lika ut för alla utan är föränderligt. Vi ser att den faktiska upplevda verkligheten rör sig mellan polerna, starkt och svagt när det gäller hur känslan av sammanhang upplevs. Den nationella värdegrundens innehåll kan vi se som en form av en samhällig modernisering av KASAM-teorin då vi kan se att den har ett socialpedagogiskt och salutogent perspektiv genom att begrepp som delaktighet och meningsfullhet framhålls ur ett individperspektiv. Vi kopplar detta till att personer inom äldreomsorgen inte bör ses som homogen grupp i det växande samhället där de äldre enligt prognos kommer att öka och kraven förväntas bli större på välfärden (SCB, 2012a). De frågor som vi anser vara av vikt för detta och framtida forskning är;

- Hur går det att göra ensamheten meningsfull?
- Är ensamhet den största fiende till meningsfullhet?
- Är den kvävda delaktigheten generationsbunden eller ingår den i en föränderlig samhällig process?

Detta resonemang knyter vi även till Gunnarssons (2009) betoning av att framtiden ha behov av ytterligare forskning om den äldre personens vardag oavsett omfattningen av omsorgsbehov.

8. Referenslista

Antonovsky, Aaron (1987) *Unraveling the mystery of health- How people manage stress and stay well*. London: Jossey-Bass limited.1:1 ed.

Antonovsky, Aaron (2005) *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur. 2:2 uppl.

Björk-Åkesson, E & Granlund, M (2004) ”Delaktighet- ett centralt begrepp i WHO:s klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF)” I A, Gustavsson (red.) *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur. 1:8 uppl.

Bülow, Pia Persson Thunqvist, Daniel & Sandén, Inger (2012) “ Delaktighet i och genom samtal inom vård, omsorg och socialt arbete” I P,Bülow. D, Persson Thunqvist & I, Sandén (red.) *Delaktighetens praktik – det professionella samtalets villkor och möjligheter*. Malmö: Gleerups. 1:1 uppl.

Denscombe, Martyn (2009) *Forskningshandboken- för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur. 2:1 uppl.

Eliasson-Lappalainen, Rosmari & Szebehely, Marta (2008) “Vardagslivsforskning” I A. Meeuwisse, H. Swärd, R. Elisasson-Lappalainen & K. Jacobsson (red.) *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och Kultur.

Eriksson, Monica (2007) *Unravelling the mystery of salutogenesis- The evidence base of the salutogenic research as measured by Antonovsky’s Sense of Coherence Scale*. Helsinki: Folkhälsan Research Centre. 1:2 ed.

Gunnarsson, Evy (2009) *‘I think I have had a good life’: the everyday lives of older women and men from a lifecourse perspective*. Ageing and Society, 29, pp 3348 doi: 10.1017/S0144686X08007642

Gunnarsson, Evy (2011) “Äldre kvinnors och mäns vardagsliv- i en ny tid” I K. Gynnerstedt & M. Wolmesjö (red.) *Tredje åldern- sociala aspekter och medborgarskap*. Malmö: Gleerups

Gustavsson, Anders (2004) ”Inledning” I A, Gustavsson (red.) *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur. 1:8 uppl.

Harnett, Tove (2010) *The Trivial Matters: Everyday power in Swedish elder care*. Dissertation Series No. 9, 2010. Jönköping: School of Health Sciences: Jönköping University

Hellström Muhli, Ulla (2012) ”Delaktighet i äldreomsorgens språkliga möten” I P,Bülow. D, Persson Thunqvist & I, Sandén (red) *Delaktighetens praktik – det professionella samtalets villkor och möjligheter*. Malmö: Gleerups. 1:1 uppl.

Högberg, Britta (2004) ” ICF- ett verktyg för hälsa och delaktighet?” I A, Gustavsson (red.) *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur. 1:8 uppl.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur. 2:3 uppl.

- Larsson, Magnus (2004) ” Delaktighet och identitet- delaktig i vad och som vem?” I A, Gustavsson (red.) *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur. 1:8 uppl.
- Melander Wikman, Anita (2008) *Ageing well : mobile ICT as a tool for empowerment of elderly people in home health care and rehabilitation*. Department of Health Science, Luleå University of Technology
- Molin, Martin (2004) ”Delaktighet inom handikappområdet- en begreppsanalys” I A, Gustavsson (red). *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur. 1:8 uppl.’
- Offentlighets- och sekretesslag (2009:400)
- Proposition 2009/10:116 (2010) *Värdigt liv i äldreomsorgen*.
- Starrin, Bengt (2007) ” Empowerment som förhållningssätt- kan vi lära oss något av Pippi Långstrump?” I O P, Askheim & B, Starrin (red). *Empowerment- i teori och praktik*. Malmö: Gleerups. 1:2 uppl.
- Socialstyrelsen (2003). *Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF)- Kortversion*.
- Socialstyrelsen (2011b) *Hur lokala värdighetsgarantier inom äldreomsorgen kan utformas*
- Socialstyrelsen (2012) *Äldre – vård och omsorg den 1 april 2012 – Kommunala insatser enligt socialtjänstlagen samt hälso- och sjukvårdslagen*
- Socialtjänstlag (2001:453)
- SOU 2008:51. (2008) *Värdigt liv I äldreomsorgen*.
- Statistiska centralbyrån (2012a) *Sveriges framtida befolkning 2012-2060 Demographic reports 2012:2*
- Szebehely, Marta (2006). *Omsorgsvardag under skiftande organisatoriska villkor – en jämförande studie av den nordiska hemtjänsten*. Tidsskrift for Arbejdsliv, 8(2), 49-66.
- Taylor, Steven J. & Bogdan, Robert (1998) *Introduction to qualitative research methods: a guidebook and resource*. 3. ed. New York, N.Y: Wiley.
- Thurén, Torsten (2007) *Vetenskapsteori för nybörjare*. Malmö: Liber. 2:1 uppl.
- Tornstam, Lars (2010) *Åldrandets socialpsykologi*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag. 8:1 uppl.
- Vedung, Evert (2009) *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur. 3:1uppl.
- Westlund, Peter & Sjöberg, Arne (2005) *Antonovsky inte Maslow- för en salutogen omsorg och vård*. Stockholm: Fortbildning AB.
- Westlund, Peter (2009) *Salutogen GPS för ett gott bemötande*. Stockholm: Fortbildning AB.

Åhnby, Ulla (2012). *Att möjliggöra äldre människors delaktighet i vardagen: Framtidsverkstad som idé och metod*. School of Health Sciences: Jönköping University
Dissertation Series No. 28, 2012

Öberg, P. 2005. *Åldrandet i ett föränderligt samhälle – en utmaning för sociologisk forskning [Ageing in a changing society : a challenge for sociological research]*. Sociologisk forskning, 41, 3, 19–26.

Elektroniska källor

Helsingborgs Dagblad (2013) *Nu föds fler blivande 100- åringar*
<http://hd.se/inrikes/2013/04/17/nu-fods-fler-blivande-100-aringar/>
[hämtad 2013-04-18]

Socialstyrelsen (2011a) *Meddelandeblad*. Nr.1/2011.
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18222/2011-1-7.pdf>
[hämtad 2013-04-10]

Statistiska centralbyrån (2012b) *Åldrande befolkning - Vi har en åldrande befolkning i Sverige*.
<http://www.scb.se/Pages/Vislet353633.aspx>
[Hämtad 2013-05-06]

Statistiska centralbyrån (2012c) *Befolkningsstatistik*
<http://www.scb.se/Pages/TableAndChart345302.aspx>
[Hämtad 2013-05-21]

WHO (2001) *International Classification of Functioning, Disability and Health: ICF*. World Health Organization
<http://apps.who.int/classifications/icfbrowser/>
Eller <http://www.who.int/classifications/icf/en/>
[Hämtad 2013-03-22]

Övriga källor

████████ kommun (2013) *Värdegrund Vård- och omsorg*.

Bilaga 1

Intervjuguide

Tema: Inledande frågor/bakgrund

1. Vem är du? Berätta lite om dig själv.

Tema: Upplevelse av vardagen

2. Berätta lite om hur en vanlig dag kan se ut för dig?

3. Vad är en bra dag för dig?

4. Vad är en mindre bra dag för dig?

5. Vad är betydelsefullt för dig att göra i vardagen?

6. Är det något du saknar i din vardag och vad kan det i så fall vara?

Tema: Delaktighet i vardagen

7. Hur upplever du att du har möjlighet att delta i det som händer under dagen? (exempel; aktiviteter, mötesplatser)

8. Hur upplever du att du kan delta i det som händer under dagen? (exempel; insatser så som måltider, omvårdnad, service).

9. Vad är viktigt för dig att kunna påverka i din vardag?

10. Finns det tillfällen som du känner dig delaktig i tanken trots att du inte vill eller kan vara delaktig fysiskt, hur ger det sig då i uttryck?

Tema: Valmöjlighet utifrån delaktighet i vardagen

10. Hur upplever du att dina valmöjligheter ser ut när det gäller innehållet i din vardagliga hjälp? (exempel; när jag ska gå upp på morgonen? när jag får hjälp att duscha?)

11. Kan du bestämma när du vill ha din hjälp utförd?

12. Kan du bestämma hur du vill ha din hjälp utförd?

13. Hur skulle du vilja förändra din möjlighet att kunna påverka innehållet i insatserna?

Tema: Avslutande reflekterande frågor

14. Är det något mer du vill berätta om?

15. Är det något utav det vi har pratat om som har väckt några funderingar?

Bilaga 2

Institutionen för Individ och Samhälle
Avdelningen för socialpedagogik och sociologi

Namn:.....
Adress:.....
Ort:....

Hej,

Vi som skriver till dig heter Ulrika och Ann-Charlotte och är studenter vid Högskolan Väst i Trollhättan. Vi läser socialpedagogiska programmet i Vimmerby och går nu vår sjätte och sista termin. Efter avslutad utbildning har vi för avsikt att arbeta inom äldreomsorgen. Anledningen till att vi kontaktar dig är att vi nu skriver en kandidatuppsats som handlar om äldres upplevelser av delaktighet i vardagen. I uppsatsen skriver vi om hur äldre upplever att de får vara med och påverka sin vardag och omsorgshjälp. Dessa kunskaper tror vi är viktiga att ha med oss när vi kommer att arbeta inom socialt arbete med äldre. Ditt namn har vi fått från den tjänstman som ansvarar för kommunens äldreomsorg i det området som du bor. Genom ditt medgivande till tjänstemannen har vi fått tillstånd att kontakta dig med en intervjuförfrågan. Vi skulle uppskatta om du vill berätta om just dina upplevelser när det gäller delaktighet i vardagen.

I uppsatsen kommer dina svar inte att kunna spåras till dig. Om några dagar kommer vi att kontakta dig för att höra om du vill ställa upp på en intervju och då bestämma dag och en tid som passar dig.

Med vänlig hälsning

Ulrika Brorsson & Ann-Charlotte Blomqvist Tuvevsson
Om du undrar över något går det bra att kontakta oss via telefon eller via epost.
070-XXX XX XX ulrika.brorsson@student.hv.se eller
070-XXX XX XX ann-charlotte.blomqvist-tuvevsson@student.hv.se

Handledare för uppsatsen är:

Lars A Svensson
fil. dr i socialt arbete, Institutionen för individ och samhälle, Högskolan Väst.
lars.a.svensson@hv.se

Bilaga 3

Arbetets uppdelning:

Vi, Ulrika Brorsson och Ann-Charlotte Blomqvist Tuvevsson har samarbetat och har ett gemensamt ansvar för uppsatsen i sin helhet. Ingen av oss har gjort någon del i studien helt på egen hand eller haft det övergripande ansvaret för uppsatsen

Vi har gjort på följande sätt;

- att vi båda två har mer eller mindre läst all litteratur, forskning, sökt och läst elektroniska källor etc.
- gemensamt har vi diskuterat, skrivit och utvecklat samtlig text gemensamt under hela processen.
- inledningen är gemensamt skriven utifrån det material som vi har valt att använda.
- Ann-Charlotte har läst in sig mer på implementering och den nationella värdegrunden.
- tidigare forskning har Ulrika läst in sig på.
- teorin har Ann-Charlotte läst in sig på lite mer när det gäller ICF-delen, övrig teori är gemensamt framtagna och inläst.
- metoddelen är gemensamt inläst.
- tillsammans genomförde vi fem intervjuer och fyra genomförde vi individuellt.
- transkriberingen delades gemensamt upp.
- resultat, analys, diskussion och slutsats är gemensamt gjort.

Högskolan Väst
Institutionen för Individ och Samhälle
461 86 Trollhättan
Tel 0520-22 30 00 Fax 0520-22 30 99
www.hv.se